

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра української філології та славістики

Кваліфікаційна робота
з української мови

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ СИНТАКСИЧНИХ
ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Студентки групи СОукр 60-18
факультету германської філології,
форма здобуття освіти: денна,
освітньо-професійна програма Українська мова
і література, англійська мова, редагування
освітніх видань,
спеціальність 014 Середня освіта,
спеціалізація Українська мова і література,
Андрієвської Ірини Юріївни

Допущена до захисту

« ___ » _____ року

Завідувач кафедри

(підпис)

(ПІБ)

Науковий керівник —
доктор філологічних наук,
професор Баган Мирослава Петрівна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2019

Ministry of Education and Science of Ukraine

Kyiv National Linguistic University

Department of Ukrainian Philology and Slavic Studies

DIPLOMA PAPER

**STRUCTURAL AND SEMANTIC TYPOLOGY OF SYNTECTICAL
TERMS OF UKRAINIAN LANGUAGE**

IRYNA ANDRIIEVSKA

Group SOukr 60-18

Department of Germanic Philology

Research Adviser

Prof. MYROSLAVA PETRIVNA BAHAN

KYIV 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1	7
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ТЕРМІНА	7
1.1 Особливості терміна як основної одиниці терміносистеми.....	7
1.2 Проблеми термінотворення в українській мові.....	11
1.3 Терміносистема українського синтаксису	20
Висновки до 1 розділу	24
РОЗДІЛ 2	27
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ СИНТАКСИЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	27
2.1 Структурний аналіз синтаксичних термінів української мови	27
2.1.1 Однокомпонентні синтаксичні терміни та типові способи їх творення	28
2.1.2 Аналітичні синтаксичні терміни та способи їх творення	30
2.2 Семантична типологія синтаксичної термінології української мови.....	41
Висновки до 2 розділу	52
РОЗДІЛ 3	55
СИСТЕМНІ ВІДНОШЕННЯ СИНТАКСИЧНИХ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	55
3.1. Синонімічні відношення в синтаксичній терміносистемі української мови	55
3.2 Антонімічні відношення між синтаксичними термінами української мови	57
3.3 Гіперо-гіпонімічні відношення у синтаксичній термінології української мови	59
Висновки до розділу 3	67
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	73
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	80
SUMMARY	82

ВСТУП

Українська синтаксична термінологія – цілком упорядкована система термінів, що забезпечує ґрунтовний, усебічний аналіз синтаксичної структури сучасної української мови. Збагачення теоретичної бази синтаксису української мови припадає на початок ХХ століття. Це сприяло активізації пошуку терміноодиниць для позначення нових понять.

Аналіз наукових праць показав, що попри інтенсивне дослідження української термінології в сучасній науці, існує багато недосліджених або недостатньо вивчених проблем щодо української синтаксичної терміносистеми, зокрема: недостатня кількість комплексних досліджень української термінології у синтаксичній сфері, що охоплювали б одночасно різні рівні аналізу та здійснювалися на матеріалі термінів, що належать до усіх видів синтаксису; брак праць з дослідження системних відношень в українській синтаксичній термінології; відсутність досліджень, у яких би зверталась увага на синонімічні, антонімічні та родо-видові відношення синтаксичних термінів. Усе це зумовлює **актуальність** та доцільність обраної теми кваліфікаційного дослідження.

Об'єктом дослідження слугували українські синтаксичні терміни (300 одиниць), вибрані методом суцільної вибірки наукових праць та навчальних видань із синтаксису сучасної української літературної мови.

Предмет дослідження – структурні та семантичні особливості синтаксичних термінів та їхні системні відношення.

Мета дослідження – схарактеризувати основні ознаки синтаксичних термінів та створити їх структурно-семантичну типологію.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати термін як мовну одиницю;
2. Визначити структуру та способи синтаксичних термінів;
3. Розглянути поняття терміносистеми та визначити принципи її побудови та функціонування;

4. З'ясувати проблеми утворення синтаксичних термінів в українській мові;
5. Визначити основні структурні типи українських синтаксичних термінів;
6. Схарактеризувати однокомпонентні синтаксичні терміни;
7. Визначити найпоширеніші моделі творення дво- та багатоконпонентних синтаксичних термінів;
8. Розробити тематичну типологію синтаксичних термінів;
9. Здійснити аналіз синонімічних відношень в українській синтаксичній термінологічній системі;
10. Простежити антонімічні відношення в терміносистемі синтаксису;
11. Проаналізувати родо-видові зв'язки та охарактеризувати особливості гіперо-гіпонімічних відношень в досліджуваній терміносистемі.

Методи дослідження. Комплексний характер дослідження зумовив необхідність використання ряду методів загальнонаукового та конкретно-наукового характеру. Зокрема, використовувалися загальнонаукові методи аналізу та синтезу (для опрацювання теоретичних джерел з досліджуваної проблеми); загальнонауковий метод класифікації, на основі якого виокремлено українські синтаксичні терміни та здійснено їх подальшу стратифікацію, релевантну дослідницьким завданням.

У дипломній роботі також використовувалися лінгвістичні методи. Зокрема, структурно-семантичний аналіз (для усвідомлення особливостей форми та змісту українських синтаксичних термінів); функціональний аналіз та контекстуальний аналіз (для виявлення тих особливостей функціонування синтаксичних термінів, що впливають на актуалізацію їх значень (у разі полісемічності у межах терміносистеми) або можливості використання синонімів); описовий метод (для більш детальної характеристики

синтаксичної термінології); метод порівняльного аналізу (для зіставлення окремих складових характеристик українських термінів синтаксису).

Наукова новизна дипломної роботи полягає в уточненні складу української синтаксичної термінологічної системи; у здійсненні комплексного аналізу на основі лексикографічного матеріалу українських синтаксичних термінів за їхніми структурно-семантичними особливостями та системними відношеннями; у розробці тематичної класифікації досліджуваних термінів; у поглибленні знань про структурні моделі термінів, способи їх творення, семантику та системні відносини з урахуванням специфіки синтаксичної терміносистеми.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дипломної роботи можуть бути використані при підготовці бакалаврів у лекційних курсах з морфології, словотвору, лексикології, а також у підготовці спецкурсів та факультативів з проблем лексикографії та термінознавства.

Апробація. Результати дослідження апробовано на засіданні кафедри української філології та славістики КНЛУ та на Міжнародній науково-практичній конференції «Ad orbem per linguas. До світу через мови» (Київ, 2019). За результатами виступу на конференції опубліковано тези.

Структура роботи: Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, що поділяються на підрозділи, списку використаних джерел, списку джерел ілюстративного матеріалу, додатків та англomовної анотації.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ТЕРМІНА

1.1 Особливості терміна як основної одиниці терміносистеми

У сучасному українському мовознавстві досі відсутнє його загальноприйняте визначення поняття «термін», яке б було б спільним для усіх галузей терміносистем. Дефініції терміна, які зафіксовані в науковій літературі та словниках, різноманітні. В історії термінознавства відбулася зміна уявлень про термін: спочатку його вважали “особливим словом” (І. І. Ковалик, Н. Ф. Непийвода), згодом — «словом в особливій функції», основа якого — «мовний субстрат». Думки науковців різняться щодо цієї проблеми. Також немає чіткості й щодо визначення семантичних особливостей терміна.

Загалом слово термін походить від латинського «terminus», що має значення «кінець, межа, закінчення» (СУМ). У добу Середньовіччя це слово набуло значення «визначення, позначення». У давньофранцузькій мові «terme» мало значення «слово». На думку вчених саме французьке слово «terme» породило поняття термін у його сучасному розумінні (Романова, 2011, с. 51).

Мовознавці ХХ та ХХІ століття дослідили та представили різні погляди щодо визначення терміна. Одні вчені розглядають терміни не як особливі слова, а як слова в особливій функції – номінативній: Г. О. Винокур «Особлива функція, в якій виступає слово як термін, це функція називання» (Винокур Г, 1939, с. 15). З цією думкою погоджується і О. О. Реформатський. Він під терміном розуміє «мовний знак, основна функція якого – відтворювати у свідомості людини якнайповніше уявлення про об’єкт спеціальної галузі знань зі всіма його властивостями» (Реформацкий, 1967, с. 103).

Досить велика кількість науковців пов'язує термін з науковим поняттям. Наприклад, В. П. Даниленко характеризує терміни як спеціальні поняття, які виникають не в ужитку, а у відповідних сферах наукової і практичної діяльності» (Даниленко, 1987). Більш глибоке визначення поняттю «термін» дає Б. Н. Головін. Він зазначає, що термін – це окреме слово або словосполучення, яке утворюється на основі іменника та позначає професійне поняття і призначене для задоволення специфічних потреб спілкування у сфері певної наукової, технічної, виробничої, управлінської професії. (Головін, 1980, с. 276). Утім, український дослідник Т. Р. Кияк заперечує той факт, що саме всі терміни утворюються лише на базі іменника (Кияк, 1989, с. 6). Такої ж думки і В. П. Даниленко, який зазначає, що базою для творення терміна можуть слугувати інші частини мови: дієслова, прикметники та навіть прислівники (Даниленко, 1987, с. 9).

Український вчений І. С. Квітко у своїй праці визначає термін як слово або словесний комплекс, що співвідноситься з поняттями певної організованої галузі науки та техніки. Термін уступає в системні відношення з іншими словами та словесними комплексами, де створює в кожному окремому випадку й у певний час замкнуту систему, яка відзначається високою інформативністю, чіткістю однозначністю, точністю й експресивною нейтральністю» (Квітко, 1976, с.21).

Найбільш ґрунтовним і добре аргументованим, на нашу думку, є одне з найостанніших в українському мовознавстві визначень терміна як мовної одиниці, яке наведене в “Стилістиці сучасної української мови” О. Д. Пономаріва. Автор характеризує термін як історично сформовану одиницю термінологічної системи, що визначає поняття та його місце у системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, яких пов'язує певна сфера діяльності. Термін також належить до словникового складу мови й відповідно підпорядковується її законам. Автор зазначає, що основною галуззю застосування термінологічної лексики — офіційно-діловий та науковий стилі (Пономарів, 2000, с.10).

Серед науковців також немає згоди щодо визначення та уніфікації ознак терміна, які б істотно відрізняли його від загальнонавчаної лексики. Головні вимоги, які ставлять учені до термінів, досі сформовані не цілком виразно, адже дехто з дослідників, наприклад, нарахує одинадцять вимог до визначення термінів, але деякі з них стосуються не тільки термінів, а й великою мірою нетермінологічної лексики. Та більшість дослідників погоджуються з тим, що термін повинен характеризуватися лаконічністю, моносемічністю, відсутністю синонімічних, антонімічних, паронімічних та омонімічних відношень (Шевчук, 2011). Та насправді терміни нерідко бувають багатозначними: одне слово-термін слугує для вираження різних понять і, навпаки, часто для позначення одного й того ж поняття існує два і більше термінів-синонімів. Також деякі термінознавці називають і такі головні ознаки до терміна: термін не може містити надлишкової інформації, він повинен точно співвідноситись із поняттям (Панько, 1994); наявність дефініцій (кожний науковий термін має дефініцію (значення), яка чітко окреслює, обмежує його значення (Шевчук, 2011). Загалом, точність та однозначність термінів – це лише тенденція, ідеал, до якого прагне і повинна прагнути будь-яка термінологія.

Т.І. Панько та І.М. Кочерган у статті «Українська літературна мова в її термінологічній розбудові», характеризують термін як елемент загальнолексичної системи, з якої він утворився або якої засвоївся, та виходить на стандарт у результаті частоти вживання у певній фаховій сфері, основним критерієм визначення вважають зручність термінологічної моделі та словотворчу гнучкість. Дослідники звертаються до традицій в розвитку термінологічної науки, наголошуючи, що це і Києво-Могилянська академія, і Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, і журнал «Рідна мова», і, звичайно, Інститут мовознавства, а ще такі подвижники термінологічної роботи, як І. Верхратський, І. Франко, І. Огієнко та інші діячі, заклали підвалини системної організації сучасних терміносистем (Панько, 1994, с 3-6).

Засновник термінологічної школи, відомий термінознавець Д. С. Лотте зазначає, що термін неможливо розглядати і оцінювати ізольовано, незважаючи на те, що виокремлено він задовольняє вимоги стислості, індивідуальної доцільності і таке інше. Він не завжди зможе бути застосованим, Оскільки всі ці якості можуть бути оцінені лише в точності всієї системи термінів (Лотте, 1961, с. 72-73) .

Також учений наголошує на таких важливих моментах:

- усі терміни мають семантичні, загальноприйняті ознаки слів і словосполучень живої мови;
- терміни функціонують як такі саме в лексиці мови для спеціальних цілей, а не в лексиці тієї чи іншої природної мови в цілому;
- терміни використовуються як засіб позначення спеціальнихзагальних понять – результат когніції у спеціальних сферах знань та діяльності;
- терміни є елементами терміносистем, що відображають (моделюють) теорії, якими описуютьсяспеціальні сфери – об’єкти мови для спеціальних цілей (Лотте, 1971).

Ми ж погодуємося з такими основними вимогами до терміна, які перелічує Т. Кияк:

- відповідність правилам та нормам відповідної мови науки;
- системність;
- дефінітивність, тобто кожен термін має співставлятися з чітким окремим визначенням, яке орієнтує на відповідне поняття;
- контекстуальна незалежність;
- точність;
- короткість (хоча ця вимога нерідко суперечить вимогам точності, тобто повноти терміна);

- прагнення до однозначності в межах однієї терміносистеми (у різних терміносистемах терміни може бути полісемічними);
- евфонічність;
- експресивна нейтральність (Кияк, 1989, с. 38). Проте, існує група вчених (Л. Ф. Парпаров, В. В. Петров), які вважають, що термінам властива емоційність. Вони мотивують свою точку зору тим, що терміни, особливо на етапі становлення термінологічної системи, можуть висловлювати ставлення того, хто говорить, до предмета і бути експресивними (Чернобров, 2013, с.122-128).

Сукупність перелічених ознак властива лише обмеженій кількості термінів. Ми ж все таки схильні вважати, що будь-яке слово, яке стає членом термінологічної системи, все ж таки втрачає свої колишні властивості і набуває нових. І ми повністю підтримуємо думку С. В. Гриньова, який зазначив: «Терміни – це звичайні слова, які мають свої властивості, у тому числі багатозначність, синонімічність, омонімічність. Термін тільки у своєму полі зберігає точність, стислість, моносемічність і відсутність експресивності» (Гриньов, 1993, с.15). Термін – це динамічний елемент, який функціонує в живій мові і завжди розвивається.

Отже, немає чіткої межі між загальноживаною лексикою та термінами, оскільки постійно відбуваються процеси детермінологізації та термінологізації, тобто процеси перетворення термінів у загальноживану лексику при одночасному використанні побутової лексики для формування нових термінів.

1.2 Проблеми термінотворення в українській мові

Термінотворення – це цілеспрямований процес, що передбачає врахування наявних у певній галузі системних відношень. Також це планомірний творчий процес, зумовлений взаємодією внутрішніх та зовнішніх мовних чинників (Панько 1994, с. 161).

Як продукт суспільства мова завжди відображає його розвиток. У суспільній свідомості відбуваються зміни, проте мова не одразу реєструє їх. Потреба в творенні нових термінів постійно зростає, оскільки наші знання у сфері науки й техніки безперервно удосконалюються, розширюються й поглиблюються.

Українська мова постійно розвивається і поповнюється завдяки словотворчим процесам. Відомо, що основні способи творення наукових термінів такі: вторинна номінація, морфологічний, синтаксичний та запозичення, але є низка вчених, які виокремили власні способи творення термінів.

Д. С. Лотте пропонує такі три способи утворення термінів:

1) самостійна побудова похідних слів, слів усічених та словосполучень (елементи, з яких створюється термін, можуть бути, в свою чергу, термінами, що належать до цієї термінологічної системи або до будь-якої іншої);

2) використання термінів, що вже існують або слів шляхом зміни їх значень;

3) запозичення до термінології даної мови термінів, що існують в будь-якій іншій мові (Лотте, 1961).

Т. Кияк виділяє більш конкретні способи творення термінів:

1) пряме запозичення терміноелементів:

а) повне (використовуючи зовнішню та внутрішню форми);

б) неповне (використовуючи лише внутрішню форму);

2) використання внутрішніх ресурсів мови;

3) вигадкування нових слів (Д'яков, Кияк, Куделько, 2010).

Дослідниця нових термінів Є. Б. Малкіна шляхи творення нових термінів вбачає у:

1) творенні нових термінів шляхом переосмислення значення;

2) творенні нових термінів від власних імен авторів, винаходів, розробок;

3) творенні термінів-словосполучень аббревіатур (Малкіна, 1971, с 559-562)

І. К. Білодід зазначає, що новий термін утворюється складанням двох або кількох слів, з метою найповніше назвати наукове поняття, адже термін – це одиниця мови, покликана відбивати поняття науки, техніки та інших спеціальних сфер діяльності (Білодід, 1980).

Думка про необхідність виникнення нового терміна, з метою досконалості терміна, підтримується Н. С. Бутько, називаючи його методом творення нових термінів, або методом моделей. Завдяки йому новий термін твориться з декількох морфем, кожна з яких слугує однією з характеристик відповідного матеріалу. Унаслідок цього подібні за принципом дії, засоби, технічні прилади, схожі за складом отримують схожі написання та звучання (Бутько, 1971, с. 339-341).

За О.О. Реформатським, послідовність шляхів термінотворення така:

- 1) запозичення інтернаціонального терміна (у випадку наявності);
- 2) переклад іншомовного усталеного професійного терміна;
- 3) термінологічна специфікація загальноживаних слів;
- 4) запозичення з термінології інших галузей;
- 5) словотворення (Реформатский, 1967, с. 101-105).

Підсумовуючи праці лінгвістів із цього питання, дослідниця О.І. Павлова розрізняє шість відмінних рис термінологічного словотворення:

1) сфера функціонування термінів порівняно зі сферою вживання слів – обмежена, тому що терміни утворюються як найменування понять вузької, професійної галузі та призначаються для використання лише певною, професійною групою людей, тоді як сфера вживання слів – усе суспільство в цілому;

2) термінологічне словотворення – завжди свідомий, а не стихійний процес;

3) термінотворення – це контрольований та регульований процес (регулювання й упорядкування термінотворення зумовлені термінологічним вибухом, що настав унаслідок науково-технічної революції);

4) словотвірний акт науково-технічного терміна трохи складніший за

аналогічний процес для загальноживаного слова (акт творення терміна включає і спосіб словотворення, і створення дефініції терміна, тобто словесне розкриття змісту термінологічної номінації);

5) для термінологічних номінацій суттєво, наскільки є прозорою їхня внутрішня форма (словотвірні засоби – стандартні частини складання й афікси – виконують важливу роль у створенні зрозумілої внутрішньої форми терміна);

б) акт термінологічного словотворення залежить від класифікації понять (термін не тільки іменує поняття, але й відображає певною мірою зміст поняття) (Павлова, 2011, с. 127–128).

Для створення нового слова можуть бути використані різні мовні засоби, оскільки термінологічна лексика є частиною загального словникового складу мови, тому на ній також позначається дія всіх законів мови, зокрема й словотвірних. Для нових об'єктів номінації використовують наявні в мові способи словотворення, лексичні ресурси національної мови, лексику інших мов.

Головною ознакою термінологічного словотворення є те, що цей процес завжди свідомий, а не раптовий. «Терміни, – за словами Г.О. Винокура, – не «з'являються», а «придумуються», «творюються» у зв'язку з усвідомленням їх необхідності» (Винокур, 1939 с. 24). Погоджуються з цією думкою і українські науковці, зауважуючи, що «...однією з суттєвих особливостей спеціальної термінології є те, що вона найбільш піддається свідомому втручанню носіїв мови в її творення, вона становить найбільш керовану групу лексики літературної мови» (Симоненко, 1991, с. 19).

Немаловажливою ознакою словотворення галузевої лексики є те, що функції словотвірних морфем у термінології дещо ширші, ніж у загальнолітературній мові, тому що такі морфеми спрямовані на вираження певних значень у певних терміносистемах, то в термінології вони виконують класифікаційну функцію.

Більшість слів української мови утворюється морфологічним способом. Не становить винятку термінологічна лексика. Як відомо з мовознавчих праць, загальні закономірності морфологічного словотворення єдині для всієї мови загалом. Утворення термінів і слів загального вжитку відбувається в основному за тими самими словотвірними моделями. Однак щодо термінології морфологічний спосіб, як зауважує В. П. Даниленко, має низку важливих та відмінних ознак. Насамперед науковець зазначає, що в терміноутворенні загалом значно ширшим і різноманітнішим є коло засобів, що використовуються як терміноелементи. Крім цього, за словами В. П. Даниленко, «...для термінологічної деривації характерне активніше, ніж у загальнолітературному морфологічному словотворенні, використання всіх можливих засобів і прийомів словотворення. У термінології в однаковій мірі активні й суфіксація, і префіксація, і суфіксація з префіксацією, а також словоскладання, словоскладання з афіксацією...» (Даниленко, 1977, с. 113).

На думку українських дослідників Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк, під час творення термінології української мови на основі морфологічного способу головне місце займає афіксація. Саме в «...морфологічній структурі слова-терміна, утвореного шляхом афіксації, органічно закладені основи структурної систематизації, які мають першочергове значення для термінології» (Панько, 1994 с. 167).

Ще одним із продуктивних способів термінологічної номінації є термінологізація слів загальнолітературної мови, або семантична конверсія.

Семантичний спосіб – один із перших словотворчих засобів створення термінологічних найменувань (Даниленко, 1977, с. 98). У разі семантичного способу словотворення відбувається процес вторинної лексичної номінації – тобто, як зазначає Т. І. Панько, «використання вже наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції – функції найменування» (Панько, 1994, с. 161). Головна особливість таких термінів – їхня умотивованість, тобто осмислення термінологічного значення через нетермінологічне, за словами Р. Г. Дудока, «умотивованість терміна

полегшує його розуміння та запам'ятовування, оскільки репрезентує його зв'язок з іншими термінами» (Дудок, 2009, с. 198).

Основна причина використання вторинної номінації полягає в тому, що поняття у науці значно більше, ніж слів для їх номінації. Завдяки способу вторинної номінації термінологія поповнюється кількісно (функції термінів починають виконувати слова, які раніше не були термінами) та якісно (унаслідок детермінологізації терміни одержують нове значення) (Федькова, 2013, с. 266). Це зумовлює появу в мові омонімів і паронімів.

Запозичення в термінології – є ще одним із способів поповнення словникового складу будь-якої мови протягом усієї історії її існування. Словниковий склад мови постійно доповнюється як словами, що створюються на основі українських словотвірних засобів, так і запозиченими з багатьох мов: грецької, латинської, німецької, англійської, французької, італійської та інших.

Причини запозичення іншомовних термінів:

- тенденція до інтернаціоналізації термінології. Українська наукова мова формується за міжнародним стандартом, і чимало семантичних прогалин у її терміносистемі заповнюється внаслідок запозичень, оскільки «інтермовна термінологія є запорукою пришвидшення інтелектуальної інтеграції українських науковців у світовий інформаційний простір» (Гриценко, 2008 с. 11)
- найменування галузевих понять власномовними словами «не може бути нескінченним, поперше, через природну обмеженість лексичних ресурсів кожної мови і, по-друге, тому, що система понять певної галузі не завжди може знайти вдалі позначення в національній мові» (Малевич, 2010, с. 215)
- заміна громіздкого терміна-словосполуки однослівним запозиченим терміном

- потреба в найменуванні нового поняття, явища, зафіксованих у зарубіжній науковій літературі.
- переваги запозичених термінів пов'язані з намаганням уникнути полісемії питомих термінів, оскільки «запозичений термін не співвідноситься у свідомості носіїв мови з певними одиницями національної мови» (Реформатський, 1986, с.20).

Запозичення слів – природний і необхідний процес мовного розвитку, зумовлений міжнародними зв'язками, контактами, взаємовідносинами народів та держав. Коло запозичень у кожен історичну епоху визначають суспільно-політичні, культурні та інші чинники, і цей процес відбувається разом із розвитком мови. Особливо активізувався він в епоху науково-технічного прогресу, коли завдяки розвитку науки й техніки в мову надходить велика кількість термінів, спеціальних слів і словосполучень тощо. Проблема запозичень завжди була в центрі уваги лінгвістів. В українському мовознавстві їй присвячено праці С. О. Соколової, Т. Р. Кияка, Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк, П. О. Селігея, Г. Л. Вознюк, О. Д. Кочерги, Л. В. Козак та інших.

Запозичення є одним із активних джерел творення терміносистем. «З огляду на інтернаціональний характер наукових знань в міру розвитку науки зростає обсяг галузевої термінології, яка вже не може житися лише джерелом однієї національної мови. Галузеві терміносистеми будь-якої сучасної мови постійно поповнюються елементами, джерелом яких є високорозвинені мови» (Соколова, 1990).

Як засіб називання, запозичення сприяють певній економії мовних зусиль, оскільки для заповнення номінативних прогалин, що виникли у лексичній системі, можуть використовуватися одиниці іншої мови. У той же час утрата попередніх асоціативних зв'язків, які існували в мові-джерелі, спричиняє втрату можливо властивої запозиченим словам мотивованості. Саме це може створювати певні труднощі для визначення їхнього смислу в процесі мовлення. Загалом запозичення як процес використання іншомовних

елементів викликані лінгвістично суперечливою природою мовного знака: його довільністю як силою, що дозволяє запозичення, й недовільністю як чинником, що спричиняє складнощі. У праці українських мовознавців Н.Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської та Л. П. Кислюк так описано особливості засвоєння мовою цієї категорії лексики: «...з одного боку, кількість таких слів невинно зростає. З іншого, у мові формуються захисні механізми реагування на запозичені слова. Багато з них, особливо ті, що називають нові поняття та нові реалії, швидко проходять стадію ізольованого існування в мові, формують численні кореневі гнізда. Вони включаються у процеси словотворення, стають твірними для словотвірних гнізд, тобто збільшують свій словотворчий потенціал, заявляючи про своє право на існування в мові. Зростання словотвірної активності охоплює ті запозичені слова, що давно існують у мові, й ті, що приходять до неї упродовж кількох останніх десятиліть» (Клименко, 2008 с. 189).

Серед запозичень необхідно виокремити міжнародні слова, або слова-інтернаціоналізми. Впродовж ХХ століття в різні терміносистеми нової української мови поповнювалась величезною кількістю поширених у західноєвропейських мовах термінів. Саме вони нерідко ставали єдиними назвами спеціальних наукових понять, що забезпечувало одну із найважливіших властивостей терміна – однозначну відповідність наукового поняття і його найменування(Романова, 2011, с.55-62).

Інтернаціоналізм – (лат.inter “між” і patio “народ”) слово (або вислів), що належить до спільного за виникненням фонду ряду мов, близьких за походженням або подібних за своїм культурним розвитком. (Ганич Д.І, с. 96). Уточнення цього поняття знаходимо в науковій літературі. Під інтернаціональною лексикою розуміють слова або терміни, які в близькій формі та з тими самими значеннями, уживаються у багатьох мовах народів Європи, Азії та інших континентів, зберігаючи близьке або спільне значення й фонетико-морфологічну будову. У середині ХХ ст. її досліджували такі українські учені: В. В. Акуленко, І. К. Білодід, Т. Р. Кияк, Т. І. Панько, О. Д.

Пономарів, Л. О. Симоненко, тощо. Сьогодні цей термін уживають із застереженням, надаючи перевагу його прямому відповіднику “міжнародне слово”.

На думку Ю. А. Бельчикова, такі терміни за своїм походженням старогрецькі чи латинські або складаються із греко-латинських коренів, які у певних системах наукових понять передають специфічні ознаки. Тому корені, які побудовані саме з таких спеціалізованих терміноелементів, вирізняються високою точністю позначення і називання. Автор також зазначає, що слова з такими елементами варто вважати інтернаціональними, оскільки вони, «по-перше, позначають поняття, явища із сфери політики, культури, науки, техніки, мистецтва, і, по-друге, поширені в декількох, хоча б трьох неспоріднених мовах»(Бельчиков, 1959, с. 17-19).

В українську мову латинські й грецькі слова проникали різними шляхами:

- безпосередньо з класичних мов;
- за посередництвом романо-германських мов (французької чи німецької);
- за посередництвом слов'янських (польської чи російської).

До того ж у сучасних терміносистемах починають поширюватися «гібридні» терміни, які сполучають у своєму складі інтернаціональні терміноелементи або афікси з морфемами рідної мови. «Гібридизація» може набувати різних форм: а) сполучення запозиченого або інтернаціонального кореня з незапозиченим афіксом; б) сполучення запозичених або інтернаціональних афіксів з незапозиченим коренем або основою (Нікітіна, 1978, с. 14).

Загалом нова термінологічна лексика безперервно поповнюється й збагачує мову. Вона взаємодіє з різними лексичними пластами у своєму становленні і підпорядковується загальним законам та нормам мови, характеризуючись і окремими, властивими їй, особливостями побудови моделей термінів (Медведь, 2017, с. 235).

1.3 Терміносистема українського синтаксису

Терміносистема — це система термінів у певній галузі, підгалузі наукового або технічного знання, що обслуговує наукову теорію або наукову концепцію.

Українська синтаксична термінологічна система – це цілком упорядкована система термінів, що забезпечує ґрунтовний, усебічний аналіз синтаксичної структури сучасної української літературної мови.

Загалом мовознавці по-різному трактують поняття «терміносистема». Так, К. А. Мякшин під терміносистемою розуміє «сукупність термінів» (Мякшин, 2009, с. 111). Український дослідник В. Л. Іщенко розширює це значення, розглядаючи терміносистему як сукупність термінів, що співвідносяться з певною галуззю професійної діяльності людини та є взаємопов'язаними на понятійному, лексико-семантичному, словотворчому та граматичному рівнях (Іщенко, 2002, с. 15-16). В. М. Лейчик зазначає, що терміносистема «як модель певної галузі знань та (або) діяльності з'являється на тому етапі, коли ця галузь сформувалася в достатньому обсязі, має власну теорію, з'ясувала та усвідомила свої основні об'єкти та зв'язок між ними» (Лейчик, 2007, с. 119).

Розрізняють 3 етапи формування й функціонування терміносистеми:

— перехід від стану відсутності теорії до стану її формування, тобто перехід від неупорядкованої сукупності термінів до терміносистеми;

— зростання обсягу знань в межах прийнятої теорії внаслідок удосконалень, досягнень науково-технічного прогресу;

— зміна теорії і, як наслідок, зміна терміносистеми. Спочатку нову теорію описують термінами попередньої теорії, потім впроваджуються нові терміни, що відображають нові поняття (Чернобров, 2013).

Таким чином формують систему понять нової теорії, і кожне місце в цій новій системі посідає певний новий термін, а у сукупності з'являється

нова терміносистема. Частина термінів попередньої терміносистеми залишають, але вони вже пов'язані з новими поняттями.

Також існують різні методи конструювання терміносистем:

- Ієрархічний (родо-видові відношення): відтворення видових термінів шляхом використання родових терміноелементів
- Генетичний: виділяють похідні терміни з основних за принципом «об'єкт-ознака-процес»
- Операційний: відбирають терміни з текстів певної тематики на основі частотності (Васенко, 2008).

До терміносистеми входять слова або фрази, що відносяться до об'єктів та понять, які належать до різних сфер людської праці та не використовуються у побуті (Павлова, 2008, с. 49). Іншими словами, як зазначає В. Гречко, терміносистема охоплює слова або фрази, які позначають наукові поняття і є стійкими, відтвореними елементами у системі спеціальних знань, займаючи в ній певні класифікаційні місця (Гречко, 2012, с. 176).

За В. М. Лейчиком, до загальносистемних ознак терміносистеми належать:

- цілісність та стійкість, хоч вона і не заперечує відносної відкритості;
- основною логічною ознакою є структурованість;
- логіко-лінгвістичною ознакою є зв'язність (Лейчик, 2007, с. 120–121).

На думку В. М. Овчаренка, системні ознаки терміносистеми як мовного явища повинні розкриватися з урахуванням загальномовних закономірностей, зокрема специфіки відповідних функціональних стилів, що вимагають від терміна:

- усталеності,
- зв'язків з рідною мовою,
- міжнародної відповідності,

- словотвірної однорідності,
- систематичності термінологічного гнізда й поля,
- логічності,
- однозначності,
- відсутності синонімів,
- репродуктивності,
- оперативності – зручності у вживанні,
- нормативної правильності,
- естетичності, маючи на увазі динамічний аспект мовної синхронії (Овчаренко, 1968, с. 39–56).

З погляду О. І. Павлової, терміносистема має такі важливі ознаки:

- 1) вторинне використання лексичних одиниць, яке розвивається на основі оригінального використання загальноживаних лексичних одиниць;
- 2) спеціальні формування штучних позначень;
- 3) граничний обсяг використання;
- 4) неможливість прямого іншими мовами;
- 5) неможливість довільних заміन окремих елементів без узгодження з традиціями професійної галузі;
- 6) своєрідне ставлення до таких мовних явищ, як, наприклад, полісемія, антонімія, синонімія (Павлова, 2008, с. 49). Зазвичай моносемії варто добиватися в межах однієї терміносистеми, тому що на рівні декількох підмов полісемія термінів – явище доволі розповсюджене. Але синонімічність заважає взаєморозумінню;
- 7) збільшення денотативного зв'язку.

Щодо останньої ознаки, то відповідно до поняття про денотат і сигніфікат у науковій літературі існує розмежування термінів на предметні та власне-терміни, слова з абстрактним і конкретним значенням. Так, З. І. Комарова розрізняє дві основні типологічні одиниці термінів із семасіологічних позицій:

1) предметні терміни, які позначають певні спеціальні предмети, тобто на передній план у їхній семантиці виступають денотати;

2) власне терміни, які виражають наукові поняття, тобто на перший план у їх семантиці виступає сигніфікат (Комаров, 1991, с. 6).

Слід розглянути також загальні особливості родо-видових зв'язків у терміносистемі. Адже різноманітні лексико-семантичні відношення між її складовими, зокрема гіперо-гіпонімічні (родо-видові) зв'язки підтверджують цілісність і системність будь-якої терміносистеми.

Системність термінології окреслена певними ознаками:

1) сукупність термінів чітко пов'язана із системою відповідних понять предметної галузі і «не може залишитися осторонь від змін, що відбуваються в системі понять» (Дорошенко, 2004, с. 52);

2) терміни пов'язані між собою на поняттєвому, лексико-семантичному, словотвірному й граматичному рівнях;

3) термінології властиві не лише внутрішньо-системні, а й зовнішньосистемні зв'язки, які можна простежити в міжгалузевих, загальнонаукових (загальнотехнічних) термінах (Польщикова, с. 14).

За словами Н. О. Яценко, «у вираженні родо-видових відношень насамперед виявляється системний характер термінології» (Яценко, 2009, с.48). Без виявлення гіперо-гіпонімічних відношень описання системної організації термінології є неможливим (Дорошенко, 2004, с. 98). Родо-видові відношення охоплюють усю лексику. Терміни-гіпоніми (видові поняття) з усіма ознаками формують значення терміна-гіпероніма (родового поняття).

Водночас, як пише Т. Луковенко, гіперонім із додатковими значеннєвими ознаками робить зміст видового поняття ширшим за родове, а обсяг – вужчим, що зумовлено кількісною перевагою семантичних компонентів у значенні гіпонімів порівняно з гіперонімами (Луковенко, 2012, с. 124).

Терміносистема має ядро та периферію. Ядру, тобто «основному термінологічному фонду» (Дружб'як, 2009, с. 107), притаманна велика

концентрація специфічних, конкретизованих, уточнених назв, які часто мають структуру терміносполук. У межах ядра можна виокремити кілька ділянок чи «мікрополів, що мають відносну самостійність» (Дружб'як, 2009, с. 107). Периферії властиві більш абстрактні назви, що реєструють переважно загальнонаукові чи міжгалузеві поняття. У цій галузі системи частіше, ніж у ядрі, трапляються однокомпонентні терміни, значення яких зрозумілі багатьом людям, а не лише фахівцям галузі.

При переході від ядра до периферії можна виокремити низку периферійних зон. Що віддаленішою від ядра є периферійна зона, то слабшою є ступінь уточнення відповідних понять.

Залежно від функціонування у одній або декількох терміносистемах, терміни поділяються на загальнонаукові, міжгалузеві та вузькоспеціальні (Кияк, 1992, с. 143). Ядро будь-якої терміносистеми складають вузькоспеціальні терміни. Відносно близько до ядра розташовані периферійні зони, що містять міжгалузеві терміни. І найвіддаленішу периферійну зону становлять загальнонаукові терміни.

Висновки до 1 розділу

Термін — це одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для комунікації людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови й підпорядковується її законам.

Основною галуззю застосування термінологічної лексики — офіційно-діловий та науковий стилі. Основними ознаками терміна є: точність, системність, контекстуальна незалежність, дефінітивність, оскільки кожен термін має співставлятися з конкретним окремим визначенням, яке орієнтує на відповідне поняття, прагнення до однозначності в межах однієї терміносистеми та експресивна нейтральність.

У сучасних мовах є різні способи формування термінології, а саме: вторинна номінація, морфологічний та синтаксичний способи та запозичення.

Морфологічний спосіб словотворення – є найпродуктивнішим збагаченням термінологічної лексики української мови. Велика кількість однослівних термінів української синтаксичної термінології виникла за допомогою суфіксального різновиду морфологічного способу творення. Українські синтаксичні терміни також утворилися за допомогою префіксально-суфіксального, основоскладання та словоскладання.

Семантичний спосіб, або вторинна номінація, дає змогу утворювати умотивованого терміна, що полегшує його розуміння та запам'ятовування. Саме завдяки вторинній номінації термінологія поповнюється кількісно та якісно.

Запозичення – це досить продуктивний спосіб творення термінологічної системи української мови. Вживання слів іншомовної лексики, насамперед, виникає при потребі найменування нового поняття, або заміні громіздкої терміносполуки на однослівний запозичений термін.

Запозичення – це природний та важливий процес мовного розвитку, але є низка проблем, яка створюється цими словами: недоцільне використання запозиченого термінів, через нерозуміння значення; засмічення рідної мови, що робить її немилозвучною; цілеспрямоване наближення до іноземних мов-джерел, що зумовлює занепад рідної мови.

Терміносистема – це система термінів у певній галузі, підгалузі наукового або технічного знання, що обслуговує наукову теорію або наукову концепцію.

Українська синтаксична терміносистема – цілком упорядкована система термінів, що забезпечує ґрунтовний, усебічний аналіз синтаксичної структури сучасної української літературної мови.

Основними ознаками синтаксичної термінологічної системи є: структурованість, усталеність, міжнародна відповідність, словотвірна

однорідність, систематичність термінологічного гнізда й поля, логічність, та однозначність.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ СИНТАКСИЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2.1 Структурний аналіз синтаксичних термінів української мови

Аналіз показав, що синтаксична терміносистема української мови складається з: синтетичних термінів (однокомпонентних) та аналітичних термінів (двокомпонентних, трикомпонентних, чотирикомпонентних, п'ятикомпонентних та семикомпонентних). Серед цих термінів в українській мові переважають аналітичні терміни. (рис. 2.1).

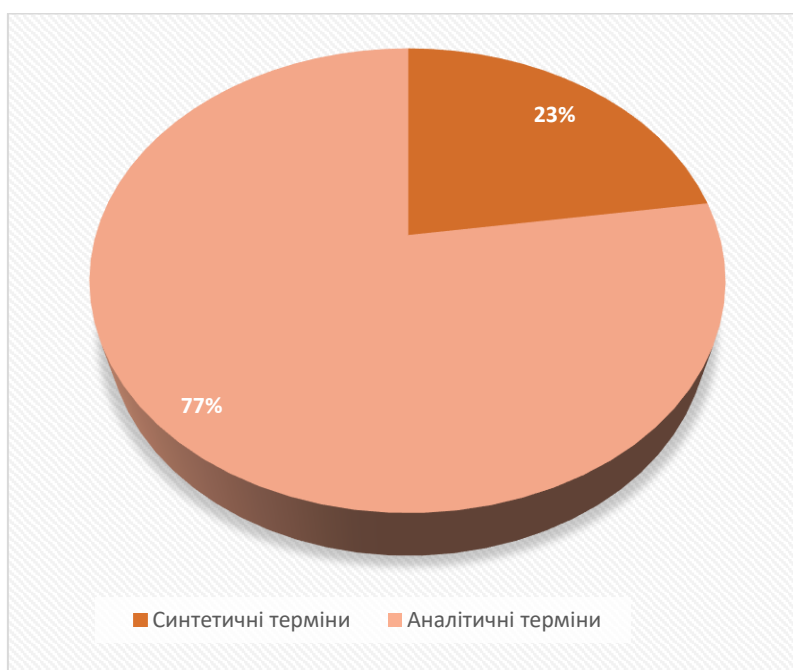

Рис. 2.1 Розподіл українських синтаксичних аналітичних та синтетичних термінів, %

З діаграми на рис. 2.1 ми можемо побачити, що кількість синтетичних термінів у синтаксичній терміносистемі менша порівняно з аналітичними (68 одиниць, або 23% від загальної кількості досліджуваних термінів). Значно більшу кількість становлять аналітичні синтаксичні терміни (232 одиниці, або 77% (двокомпонентні терміни 46% (139 одиниць), трикомпонентні терміни 19% (57 одиниць), чотирикомпонентні терміни 2% (6 одиниць),

п'ятикомпонентні терміни 2% (5 одиниць), шестикомпонентні терміни 5% (16 одиниць), семикомпонентні терміни 3% (9 одиниць)) (рис. 2.2).

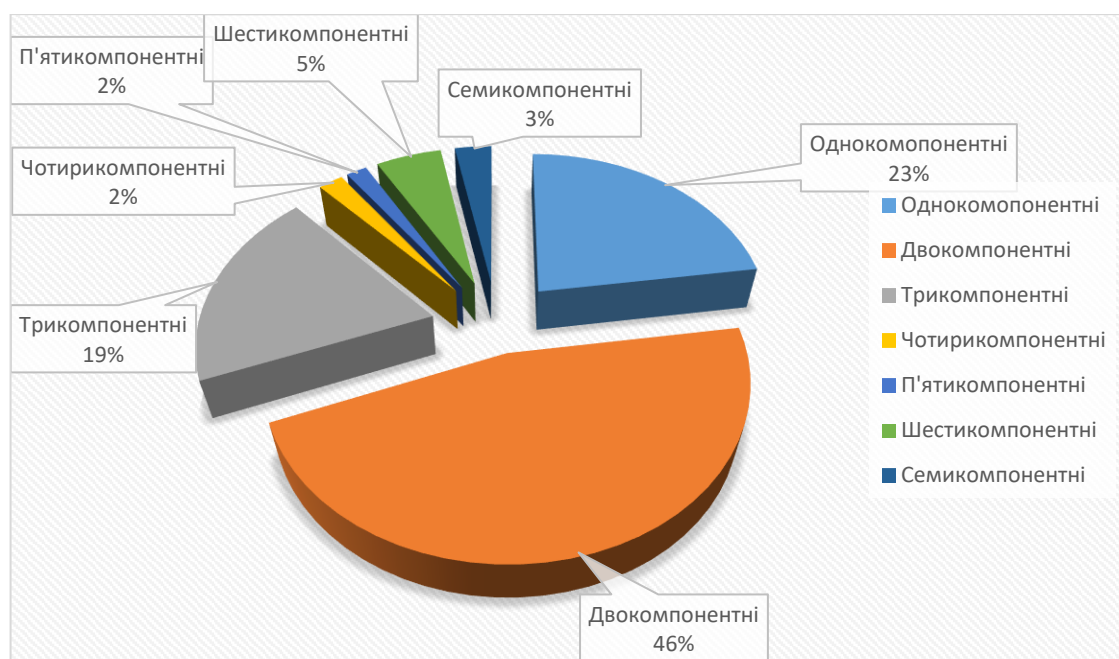

Рис 2.2 Розподіл українських синтаксичних термінів за кількістю компонентів, %

2.1.1 Однокомпонентні синтаксичні терміни та типові способи їх творення

Значна кількість аналізованих синтаксичних термінів утворилися шляхом запозичення з інших мов. Найпоширенішими мовами стали грецька та латинська.

До термінів грецького походження потрібно віднести: *синтаксис*, *протазис*, *аюзис*, *анафора*, *епіфора*, *епанафора*, *антитеза*, *плеоназм*, *асиндетон*, *синтагма*, *період*, *полісиндетон*, *ритм*, *еліпс*. Значну кількість синтаксичних термінів становлять латинізми: *директив*, *квестив*, *інтонація*, *пунктуація* *інверсія*, *зв'язка*, *текст*, *модальність*, *предикат*, *агенс*, *експірієсив*, *кома* та інші. Також деякі терміни були запозичені і з інших європейських мов, наприклад, *підмет* і *крапка* з польської мови, *тире*

і парцеляція – з французької мови, *корелят і адресат* – німецька мова та інші.

Проте базові терміни української синтаксичної термінології переважно питомі: *словосполучення, речення, слова-речення, означення, додаток, обставина, прикладка, єдинопочаток, керування, прилягання, узгодження, словоз'єднання, сполучник, словоформа, безсполучниковість, надлишковість, протиставлення та інші*. Вони переважно утворилися морфологічним способом, який полягає в поєднанні афіксальних морфем з кореневою або похідною частиною слова, основоскладанні та аббревіації. Сміслові значення термінів, утворених морфологічним способом словотвору, виражене переважно мотивувальною основою. Афікси мають узагальнювальне значення, утворюючи загальні моделі однотипних утворень (Безпояско, 1987, с. 6).

Синтаксичні терміни українського походження утворилися такими морфологічними способами:

- суфіксальний (*означення* ← *означати*, *узгодження* ← *узгодити*);
- основоскладання (*словосполучення* ← *слово* + *сполучати*, *єдинопочаток* ← *єдиний* + *початок*);
- осовоскладання+суфіксальний (*складносурядний, складнопідрядний*)
- словоскладання (*слова-речення*).

Найпоширенішим серед морфологічних способів творення української синтаксичної термінології є суфіксальний спосіб. Зокрема терміни утворилися такими формантами:

-ість- (*безсполучниковість* ← *безсполучниковий* + *ість*, *модальність* ← *модальний* + *ість*, *предикативність* ← *предикативний* + *ість*, *сурядність* ← *сурядний* + *ість*). Дуже часто твірна основа цих термінів запозичена, але термін утворено на українському ґрунті українським суфіксом **-ість-**;

-енн- (*означення* ← *означати* + *-енн-*, *узгодження* ← *узгодити* + *-енн-*);

-нн- (керування ← керувати + -нн-, прилягання ← прилягати + -нн-, відношення ← відноситься + -нн-);

-ок- (додаток ← додати + ок, зв'язок ← зв'язати + ок).

Отже, суфіксальний спосіб у системі афіксального словотвору відіграє найактивнішу роль. Саме словотвірні моделі типу: дієслово + суфікс утворили українські терміни-іменники.

2.1.2 Аналітичні синтаксичні терміни та способи їх творення

Проведений мною аналіз термінів українського синтаксису показав, що у цій мові значно переважають багатоконпонентні аналітичні терміни, тобто ті, як налічують дві або більше кореневі морфеми. Саме ці терміни можуть якнайточніше описати складні синтаксичні поняття.

Аналітичні синтаксичні терміни мають різну структуру. Під час дослідження синтаксичних термінів було виокремлено 139 одиниць двокомпонентних синтаксичних термінів (46% від загальної кількості аналізованих термінів), які утворилися за такими структурними схемами:

Прикметник + іменник у чоловічому роді: синтаксичний зв'язок, стилістичний синтаксис, акціональний предикат, дієприкметниковий зворот стативний предикат, квалітативний предикат, кватативний предикат, розділовий знак, дієприслівниковий зворот, предикативний центр, простий підмет, інфінітивний підмет, іменниковий підмет, предикативний зв'язок, займенниковий підмет, сурядний зв'язок, складений присудок, складений іменник, подвійний присудок, комбінований присудок, прямий додаток, інфінітивний додаток, непрямий додаток, підрядний зв'язок, передбачуваний зв'язок, непередбачуваний зв'язок, семантико-синтаксичний корелят, класичний період, обірваний період, обернений період, обрамлений період сильний зв'язок, слабкий зв'язок, порівняльний зворот.

Прикметник + іменник у жіночому роді: синтаксична одиниця, синтаксична модель, синтаксична функція, пряма мова, надфразна єдність,

непряма мова, відокремлена прикладка, відокремлена обставина, вставна конструкція, граматична основа, вставлена конструкція, поширена прикладка, непоширена прикладка, предикативна одиниця, предикативна функція, однорідна супідрядність, парцельована конструкція, синтаксична рівноправність, зіставно-протиставна інтонація, пояснювальна інтонація, послідовна супідрядність, неоднорідна супідрядність, комбінована супідрядність, предикативна одиниця, предикативна функція.

Прикметник + іменник у середньому роді у Н.в.: опорне слово, залежне слово, лексичне словосполучення, фразеологічне словосполучення, синтаксичне словосполучення, просте словосполучення, складне словосполучення, сурядне словосполучення, підрядне словосполучення, предикативне словосполучення, непередикативне словосполучення, нечленоване речення, еліптичне речення, розповідне речення, спонукальне речення, питальне речення, риторичне питання, окличне речення, неокличне речення, стверджувальне речення, повне речення, неповне речення, поширене речення, непоширене речення, ускладнене речення, неускладнене речення, стверджувальне речення, бажальне речення, заперечне речення, узагальнювальне слово, відокремлене означення, вставне слово, вставлене слово, просте речення, складне речення, узгоджене означення, сполучне слово, неузгоджене означення, односкладне речення, безособове речення, інфінітивне речення, номінативне речення, означено-особове речення, неозначено-особове речення, узагальнено-особове речення, вокативне речення, називне речення, двоскладне речення, складнопідрядне речення, складносурядне речення.

Прикметник + іменник у множині: однорідні означення, неоднорідні означення, однорідні додатки, однорідні обставини, однорідні підмети, однорідні присудки, неоднорідні підмети, неоднорідні присудки, неоднорідні додатки, неоднорідні обставини.

З поданого вище матеріалу можна зробити висновок, що досить велика кількість аналізованих термінів має модель «прикметник + іменник». Такі

терміносполучення будуються на основі підрядного зв'язку у формі узгодження. Вони називають певне поняття через вказівку на його характерну ознаку.

Іменник у Н.в. + іменник у Р.в.: синтаксис слова, синтаксис словосполучення, синтаксис речення, синтаксис тексту, знак питання, знак оклику, інтонація зумовленості, інтонація переліку, обставина місця, обставина допусту, обставина часу, обставина мети, тип речення.

Іменник Н. в. + іменник у О. в.: крапка з комою.

Числівник + іменник у Р.в.: три крапки.

В узагальненому вигляді усі структурні моделі двокомпонентних синтаксичних термінів зображено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Структурні моделі двокомпонентних синтаксичних термінів
української мови

з\п	Модель	Приклади	Кількість одиниць	% до усіх двокомпо- нентних термінів	% до загальної кількості термінів
	Прикметник + іменник чоловічтй рід Н.в.	<i>подвійний присудок, комбінований присудок, прямий додаток, інфінітивний додаток, непрямий додаток</i>	35	25.2 %	11.66%
	Прикметник + іменник жіночий рід Н.в.	<i>непряма мова, відокремлена прикладка, відокремлена обставина, вставна конструкція, граматична основа</i>	24	17.27%	8%
	Прикметник + іменник середній рід Н.в.	<i>непоширене речення, ускладнене речення, стверджувальне речення,</i>	54	39%	18%

		<i>відокремлене означення, вставне слово, вставлене слово</i>			
	Прикметник у множині + іменник у Н.в.	<i>однорідні означення, неоднорідні означення, однорідні додатки, однорідні обставини, однорідні підмети</i>	10	7.2%	3.3%
	Іменник у Н.в. + іменник у Р.в	<i>синтаксис речення, синтаксис тексту, знак питання, знак оклику</i>	13	9.2%	4.3%
	Іменник у н. в. + іменник у О.в	<i>крапка з комою</i>	1	0.72%	0.3%
	Числівник + іменник у Р.в.	<i>три крапки</i>	1	0.72%	0.3%
РАЗОМ			139	100	45.84

З таблиці 2.1 можемо дійти висновку, що серед двокомпонентних синтаксичних термінів, переважають є терміни утворені за моделлю «Прикметник + іменник у середньому роді» і становить 54 одиниці або 39% з усіх двокомпонентних термінів.

Також під час дослідження синтаксичних термінів зафіксовано 59 одиниць (19% від загальної кількості аналізованих термінів) трикомпонентних термінів. Ці терміни були створені за такими структурними моделями:

Іменник у Н.в. + прикметник + іменник у Р.в.: *синтаксис простого речення, синтаксис складного речення.*

Іменник у Н.в. + іменник у Р.в. + іменник у Р.в.: *синтаксис частин мови, обставина способу дії.*

Прикметник + прикметник + іменник у Н.в.: *вільне синтаксичне словосполучення, власне питальне речення, питальне уточнювальне речення, просте ускладнене речення, синтаксичне незчленоване словосполучення, простий дієслівний присудок, складений іменний присудок, складений*

дієслівний присудок, складений числівниковий присудок, складений прислівниковий присудок, багатокomпонентне складносурядне речення, головна частина речення, підрядна частина речення, аналітична синтаксична морфема, просте розповідне речення, просте спонукальне речення, просте поширене речення, просте непоширене речення, просте двоскладне речення, просте односкладне речення, просте неускладнене речення, просте повне речення, просте неповне речення, складне сполучникове речення, власне-неповне ситуативне речення, власне-неповне контекстуальне речення, власне-неповне парцельоване речення, власне-неповне обірване речення, автономні предикативні частини, елементарне складносурядне речення, неелементарне складносурядне речення.

Прикметник + іменник у Н.в. + іменник у Р.в.: повне узгодження словосполучень, смислове узгодження словосполучень, елементарне складне речення, багатокomпонентне складне речення, неелементарне складне речення, складне сполучникове речення, безсполучникове складне речення, передбачуваний прислівниковий зв'язок, передбачуваний корелятивний зв'язок, слабкий детермінантний зв'язок, актуальне членування речення, умовно-граматичне узгодження словосполучень, асоціативно-граматичне узгодження словосполучень, неповне узгодження словосполучень, однорідні члени речення, відокремлені члени речення, уточнювальні члени речення, головний член речення, смисловий член речення, другорядний член речення, керований член речення, структурний тип речення, неоднорідні члени речення.

Прислівник + прикметник + іменник: стилістично марковане речення.

Узагальнена класифікація структурних моделей трикомпонентних синтаксичних термінів подана у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Структурні моделі трикомпонентних синтаксичних термінів
української мови

з\п	Модель	Приклади	Кількість одиниць	% до усіх триком- понент- них термінів	% до загальної кількості термінів
	Іменник у Н.в. + прикметник + іменник у Р.в.:	<i>синтаксис простого речення, синтаксис складного речення. синтаксис частин мови, обставина способу дії.</i>	2	3.38%	0.66%
	Іменник у Н.в. + іменник у Р.в. + іменник у Р.в.:	<i>синтаксис простого речення, синтаксис складного речення. синтаксис частин мови, обставина способу дії</i>	2	3.38%	0.66%
	Прикметник + прикметник + іменник у Н.в.	<i>простий дієслівний присудок, складений іменний присудок, складений дієслівний присудок, складений числівниковий присудок, складений прислівниковий присудок, багатокомпонентне складносурядне речення, головна частина речення, підрядна частина речення</i>	31	52.54%	10%

	Прикметник + іменник у Н.в. + іменник у Р.в	<i>багатокомпонентне складне речення, неелементарне складне речення, складне сполучникове речення, безсполучникове складне речення, передбачуваний прислівниковий зв'язок</i>	23	39%	7.6%
	Прислівник + прикметник + іменник	<i>стилістично марковане речення</i>	1	1.7%	0.33%
РАЗОМ			59	100	19

З таблиці видно, що найпоширенішою моделлю аналітичних синтаксичних термінів є «*прикметник + прикметник + іменник у Н.в.*», що становить 52.54 % з усіх трикомпонентних термінів.

Окрім трикомпонентних синтаксичних термінів варто виокремити й структурні моделі інших багатокомпонентних термінів:

- Структурні моделі чотирикомпонентних синтаксичних термінів:

Прикметник + іменник у Н.в + прикметник + іменник у Р.в.:
складнопідрядне речення розчленованої структури, складнопідрядне речення нерозчленованої структури, складносурядне речення закритої структури, складносурядне речення відкритої структури.

Прикметник + прикметник + прикметник + іменник у Н.в.: *нульовий простий дієслівний присудок.*

Іменник у Н.в + прикметник + прикметник + іменник у Р.в.: *синтаксис складного синтаксичного цілого.*

- Структурні моделі п'ятикомпонентних синтаксичних термінів:

Прикметник + прикметник + іменник у Н.в. + прикметник + іменник у Р.в.: *безсполучникове складне речення відкритої структури, безсполучникове складне речення закритої структури.*

Прикметник + іменник у Н.в. + іменник у Р.в. + іменник у Р.в. + іменник Р.в.: *другорядні члени речення групи присудка, другорядні члени речення групи підмета.*

Прикметник + іменник у Н.в. + прикметник + іменник у О.в. + іменник Р.в.: *складне речення з різними типами зв'язку.*

- Структурні моделі шестикомпонентних синтаксичних термінів:

Прикметник + іменник у Н.в. + прикметник + прикметник + іменник у О.в. + іменник у Р.в.: *односкладне речення із дієслівним головним членом речення, односкладне речення із іменним головним членом речення*

Прикметник + іменник у Н.в. + прикметник + іменник у Р.в. + прикметник + іменник у Р.в.: *складнопідрядне речення нерозчленованої структури займенниково-співвідносного типу, складнопідрядне речення членованої структури з причиновими відношеннями, складносурядне речення відкритої структури з єднальними відношеннями, складносурядне речення відкритої структури з розділовими відношеннями, складносурядне речення закритої структури зі зіставними відношеннями, складносурядне речення закритої структури зі зіставно-доповнювальними відношеннями, складносурядне речення закритої структури зі зіставно-наслідковими відношеннями, складносурядне речення закритої структури з протиставними відношеннями, складносурядне речення закритої структури з градаційними відношеннями, складносурядне речення закритої структури з пояснювальними відношеннями, складносурядне речення закритої структури з єднальними відношеннями, складносурядне речення закритої структури з причиново-наслідковими відношеннями.*

Прикметник + прикметник + іменник Н.в. + прислівник + прикметник + іменник О.в.: *безсполучникове складне речення з функціонально однотипними*

частинами, безсполучникове складне речення з функціонально різнотипними частинами.

- Структурна модель семикомпонентних синтаксичних термінів:

Прикметник + іменник у Н.в. + прикметник + іменник у Р.в. + прикметник + прикметник + іменник у О.в.: складнопідрядне речення нерозчленованої структури з підрядною з'ясувальною частиною, складнопідрядне речення нерозчленованої структури з підрядною присубстантивно-атрибутивною частиною, складнопідрядне речення нерозчленованої структури з підрядною прикомпаративною частиною, складнопідрядне речення нерозчленованої структури з підрядною придієслівно-локативною частиною, складнопідрядне речення розчленованої структури з підрядною умовною частиною, складнопідрядне речення розчленованої структури з підрядною допустовою частиною, складнопідрядне речення розчленованої структури з підрядною наслідковою частиною, складнопідрядне речення розчленованої структури з підрядною локативною частиною, складнопідрядне речення розчленованої структури з підрядною супровідною частиною.

В узагальненому вигляді усі структурні моделі багатоконпонентних синтаксичних термінів відображено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Структурні моделі багатоконпонентних синтаксичних термінів
української мови

Кількість компонентів	Модель	Приклади	Кількість одиниць	% до усіх багатоконпонентних термінів	% до загальної кількості термінів
	Прикметник + іменник у Н.в	складнопідрядне речення	4	11.1%	1.33%

Чотирикомпонентні	+ прикметник + іменник у Р.в.	<i>розчленованої структури, складносурядне речення закритої структури,</i>			
	Прикметник + прикметник + прикметник + іменник у Н.в	<i>нульовий простий дієслівний присудок.</i>	1	2.78%	0.33%
	Іменник у Н.в + прикметник + прикметник + іменник у Р.в.	<i>синтаксис складного синтаксичного цілого.</i>	1	2.78%	0.33%
П'ятикомпонентні	Прикметник + прикметник + іменник у Н.в. + прикметник + іменник у Р.в	<i>безсполучникове складне речення відкритої структури, безсполучникове складне речення закритої структури.</i>	2	5.56%	0.66%
	Прикметник + іменник у Н.в. + іменник у Р.в. + іменник у Р.в + іменник Р.в. : .	<i>другорядні члени речення групи присудка, другорядні члени речення групи підмета.</i>	2	5.56%	0.66%

	Прикметник + іменник у Н.в. + прикметник+ іменник у О.в+ іменник Р.в	<i>складне речення з різними типами зв'язку</i>	1	2.78%	0.33%
Шестикомпонентні	Прикметник + іменник у Н.в. + прикметник + прикметник + іменник у О.в. + іменник у Р.в.	<i>односкладне речення із дієслівним головним членом речення, односкладне речення із іменним головним членом речення</i>	2	5.56%	0.66%
	Прикметник + іменник у Н.в. + прикметник + іменник у Р.в. + прикметник + іменник у Р.в	<i>складнопідрядне речення нерозчленованої структури займенниково- співвідносного типу,</i>	12	33.33%	4%
	Прикметник + прикметник + іменник Н.в. + прислівник + прикметник + іменник О.в.	<i>безполучникове складне речення з функціонально однотипними частинами, безполучникове складне речення з функціонально різномісними частинами</i>	2	5.56%	0.66%

Семикомпонентні	Прикметник + іменник у Н.в. + прикметник + іменник у Р.в. + прикметник + прикметник + іменник у О.в.:	<i>складнопідрядне речення нерозчленованої структури з підрядною з'ясувальною частиною</i>	9	25%	3%
РАЗОМ			36	100	11.9

З таблиці 2.3 бачимо, що багатокомпонентні синтаксичні терміни існують, але не у великій кількості (12% від загальної кількості). Ці терміни слугують для позначення особливо складних наукових понять, але через їхню громіздкість вчені намагаються створити або знайти компактніші еквіваленти або використовувати аббревіатури (Наприклад, складнопідрядне речення нерозчленованої структури – СПР НРС, безсполучникове складне речення – СБР).

2.2 Семантична типологія синтаксичної термінології української мови

Синтаксична термінологія української мови, як і будь-яка інша галузева термінологічна система, є структурованою і досить складним утворенням.

Проаналізувавши синтаксичні терміни української мови, було виділено 21 тематичну групу:

1. Терміни на позначення розділів синтаксису: *синтаксис слова, синтаксис словосполучення, синтаксис простого речення, синтаксис складного речення, синтаксис речення, синтаксис частин мови,*

синтаксис тексту, стилістичний синтаксис, синтаксис складного синтаксичного цілого.

2. Терміни на позначення видів синтаксичних одиниць: *словоформа, словосполучення, словоз'єднання, речення, надфразна єдність, текст.*

3. Терміни стилістичного синтаксису: *протазис, апозис, період, анафора (єдинопочаток), епіфора, ампліфікація, антитеза, плеоназм, асиндетон, полісиндетон, інверсія, ритм, темп, епанафора, безсполучниковість, надлишковість.*

4. Терміни на позначення видів періоду: *класичний період, обірваний період, обернений період, обрамлений період.*

5. Терміни на позначення видів мовлення: *пряма мова, непряма мова.*

6. Терміни на позначення видів словосполучень: *лексичне словосполучення, фразеологічне словосполучення, синтаксичне словосполучення, синтаксично вільне словосполучення, синтаксично нечленоване словосполучення, просте словосполучення, складне словосполучення, сурядне словосполучення, підрядне словосполучення, предикативне словосполучення, неpredикативне словосполучення.*

7. Терміни на позначення видів зв'язків слів у словосполученні: *керування, прилягання, узгодження, повне узгодження, смислове узгодження, умовно-граматичне узгодження, асоціативно-граматичне узгодження, неповне узгодження.*

8. Терміни на позначення видів сполучень між частинами складного речення: *кон'юнктив, сполучник, сполучне слово, інтонація, зіставно-протиствна інтонація, пояснювальна інтонація, інтонація зумовленості, інтонація переліку.*

9. Терміни на позначення видів речень за метою висловлювання та емоційністю: *розповідне речення, спонукальне речення, питальне*

речення, стверджувальне речення, окличне речення, неокличне речення, бажальне речення, заперечне речення.

*10. Терміни на позначення видів речень за будовою: *просте речення, складне речення.**

*11. Терміни на позначення видів простого речення: *просте розповідне речення, просте спонукальне речення, просте поширене речення, просте непоширене речення, просте двоскладне речення, просте односкладне речення, просте ускладнене речення, просте неускладнене речення, просте повне речення, просте неповне речення.**

*12. Терміни на позначення видів складного речення: *складносурядне речення, складнопідрядне речення, безсполучникове складне речення, складне речення з різними типами зв'язку, елементарне складне речення, багатокomпонентне складне речення, неелементарне складне речення, складне сполучникове речення.**

*13. Терміни на позначення видів складнопідрядних речень: *складнопідрядне речення розчленованої структури, складнопідрядне речення нерозчленованої структури, складнопідрядне речення розчленованої структури з причиновими відношеннями, складнопідрядне речення нерозчленованої структури з підрядною з'ясувальною частиною, складнопідрядне речення нерозчленованої структури з підрядною присубстантивно-атрибутивною частиною, складнопідрядне речення нерозчленованої структури з підрядною прикомпаративною частиною, складнопідрядне речення нерозчленованої структури з підрядною придієслівно-локативною частиною, складнопідрядне речення нерозчленованої структури займенниково-співвідносного типу, складнопідрядне речення розчленованої структури з підрядною умовною частиною, складнопідрядне речення розчленованої структури з підрядною допустовою частиною, складнопідрядне речення розчленованої структури з підрядною наслідковою частиною, складнопідрядне**

речення розчленованої структури з підрядною локативною частиною, складнопідрядне речення розчленованої структури з підрядною супровідною частиною.

14. Терміни на позначення видів складносурядних речень: *елементарне складносурядне речення, неелементарне складносурядне речення, багатоконпонентне складносурядне речення, складносурядне речення закритої структури, складносурядне речення відкритої структури, складносурядне речення відкритої структури з єднальними відношеннями, складносурядне речення відкритої структури з розділовими відношеннями, складносурядне речення закритої структури зі зіставними відношеннями, складносурядне речення закритої структури зі зіставно-доповнювальними відношеннями, складносурядне речення закритої структури зі зіставно-наслідковими відношеннями, складносурядне речення закритої структури з протиставними відношеннями, складносурядне речення закритої структури з градаційними відношеннями, складносурядне речення закритої структури з пояснювальними відношеннями, складносурядне речення закритої структури з єднальними відношеннями, складносурядне речення закритої структури з причиново-наслідковими відношеннями.*

15. Терміни на позначення видів безсполучникових складних речень: *безсполучникове складне речення з функціонально однотипними частинами, безсполучникове складне речення з функціонально різнотипними частинами, безсполучникове складне речення відкритої структури, безсполучникове складне речення закритої структури.*

16. Терміни на позначення видів підпорядкування підрядних частин складного речення: *однорідна супідрядність, послідовна супідрядність, неоднорідна супідрядність, комбінована супідрядність.*

17. Терміни на позначення видів односкладних речень: *неозначено-особове речення, узагальнено-особове речення, безособове речення,*

інфінітивне речення, номінативне речення, односкладне речення з дієслівним головним членом речення, односкладне речення з іменним головним членом речення.

18. Терміни на позначення видів неповних речень: *власне-неповне контекстуальне речення, власне-неповне ситуативне речення, власне-неповне парцельоване речення, власне-неповне обірване речення, еліптичне речення.*

19. Терміни на позначення видів головних членів речення: *підмет, присудок, простий підмет, складений підмет, однорідні підмети, неоднорідні підмети, інфінітивний підмет, іменниковий підмет, займенниковий підмет, числівниковий підмет, однорідні присудки, неоднорідні присудки, складений присудок, подвійний присудок, складний присудок, парний присудок, нульовий присудок, комбінований присудок, простий дієслівний присудок, складений іменний присудок, складений дієслівний присудок, складений числівниковий присудок, складений прислівниковий присудок, нульовий простий дієслівний присудок.*

20. Терміни на позначення видів другорядних членів речення: *прямий додаток, інфінітивний додаток, непрямий додаток, однорідні додатки, неоднорідні додатки, однорідні означення, неоднорідні означення, відокремлене означення, прикладка, узгоджене означення, поширена прикладка, неузгоджене означення, непоширена прикладка, відокремлена прикладка, однорідні обставини, неоднорідні обставини, відокремлена обставина, обставина місця, обставина умови, обставина часу, обставина допусту, обставина способу дії.*

21. Терміни на позначення видів розділових знаків: *крапка, кома, тире, крапка з комою, три крапки, знак оклику, знак питання.*

Таблиця 2.4

Семантична класифікація синтаксичної термінології української мови

Терміни на позначення видів:	Приклади	Кількість одиниць	% до загальної кількості термінів
<ul style="list-style-type: none"> розділів синтаксису 	<i>синтаксис слова, синтаксис словосполучення, синтаксис простого речення, синтаксис складного речення, синтаксис речення</i>	9	4.6%
<ul style="list-style-type: none"> синтаксичних одиниць 	<i>словоформа, словосполучення, словоз'єднання, речення</i>	6	3%
<ul style="list-style-type: none"> стилістичного синтаксису 	<i>протазис, апозис, період, анафора</i>	17	8.7%
<ul style="list-style-type: none"> періоду 	<i>класичний період, обірваний період, обернений період, обрамлений період</i>	4	2%
<ul style="list-style-type: none"> мовлення 	<i>пряма мова, непряма мова</i>	2	1%

<ul style="list-style-type: none"> • словосполуче нь 	<p><i>синтаксично нечленоване словосполучення, просте словосполучення, складне словосполучення, сурядне словосполучення, підрядне словосполучення, предикативне словосполучення,</i></p>	11	5.6%
<ul style="list-style-type: none"> • зв'язків слів у словосполуче нні 	<p><i>керування, прилягання, узгодження, повне узгодження</i></p>	8	4%
<ul style="list-style-type: none"> • сполучень між частинами складного речення 	<p><i>сполучник, сполучне слово, інтонація</i></p>	8	4%
<ul style="list-style-type: none"> • речень за метою висловлюванн я та емоційністю 	<p><i>розповідне речення, спонукальне речення, питальне речення, стверджувальне</i></p>	8	4%

	<i>речення, окличне речення</i>		
• речень за будовою	<i>просте речення, складне речення</i>	2	1%
• простих речень	<i>просте розповідне речення, просте спонукальне речення, просте поширене речення, просте непоширене речення, просте двоскладне речення</i>	10	5%
• складних речень	<i>складносурядне речення, складнопідрядне речення, безсполучникове складне речення, складне речення з різними типами зв'язку</i>	8	4%
• складнопідрядних речень	<i>складнопідрядне речення розчленованої структури з причиновими</i>	13	6.6%

	<p><i>відношеннями, складнопідрядне речення нерозчленованої структури з підрядною з'ясувальною частиною, складнопідрядне речення нерозчленованої структури з підрядною присубстантивно -атрибутивною частиною</i></p>		
<ul style="list-style-type: none"> складносурядних речення 	<p><i>багатокомпонентне складносурядне речення, складносурядне речення закритої структури, складносурядне речення відкритої структури, складносурядне речення відкритої структури з</i></p>	15	7.6%

	<i>єднальними відношеннями</i>		
<ul style="list-style-type: none"> • <i>безсполучникових складних речень</i> 	<i>безсполучникове складне речення з функціонально однотипними частинами, безсполучникове складне речення з функціонально різнотипними частинами</i>	4	2%
<ul style="list-style-type: none"> • <i>підпорядкування підрядних частин складного речення</i> 	<i>однорідна супідрядність, послідовна супідрядність, неоднорідна супідрядність, комбінована супідрядність</i>	4	2%
<ul style="list-style-type: none"> • <i>односкладних речень</i> 	<i>узагальнено-особове речення, безособове речення, інфінітивне речення, номінативне речення</i>	7	3.5%
<ul style="list-style-type: none"> • <i>неповних</i> 	<i>власне-неповне</i>	5	2.5%

речень	контекстуальне речення, власне-неповне ситуативне речення, власне-неповне парцельоване речення		
<ul style="list-style-type: none"> ГОЛОВНИХ членів речення 	<p>підмет, присудок, простий підмет, складний присудок, складений присудок, подвійний присудок, складений іменний присудок, інфінітивний підмет, займенниковий підмет</p>	23	11.6%
<ul style="list-style-type: none"> другорядних членів речення 	<p>додаток, обставина, означення, прикладка, узоджене означення, обставина</p>	25	12.5%

	<i>способу дії, непрямий додаток, прямий додаток, відокремлена прикладка</i>		
• розділових знаків	<i>крапка, кома, тире, крапка з комою, двокрапка, знак питання, три крапки</i>	7	3.5%
РАЗОМ		188	100

Проведений аналіз показав, що найбільш репрезентабельнішими є тематичні групи «Терміни на позначення головних членів речення» (23 одиниці (11.6% від загальної кількості аналізованих)) та «Терміни на позначення другорядних членів речення» (25 одиниць (12.5% від загальної кількості аналізованих термінів)).

Висновки до 2 розділу

Структурний аналіз синтаксичної термінології показав, що кількість компонентів у синтаксичних термінах варіює від 1 до 7. Найпоширеніші з-поміж них – двокомпонентні синтаксичні терміни (139 одиниць, 46% від загальної кількості досліджуваних термінів). Також досить уживані однокомпонентні (68 одиниць, 23% від загальної кількості аналізованих термінів) та трикомпонентні синтаксичні терміни (57 одиниць або 19% від загальної кількості аналізованих термінів). Отже, в українській мові аналітичні терміни (232 одиниці або 77%) домінують над синтетичними (68

одиниць або 23%). Це пояснюємо тим, що на позначення певного синтаксичного поняття частіше використовують описовий термін, який точніше характеризує позначуване поняття.

Проаналізувавши способи творення однокомпонентних термінів слід зазначити, що значна кількість аналізованих синтаксичних термінів з'явилася в нашій мові унаслідок запозичень з інших мов, зокрема з грецької та латинської. Проте базові терміни української синтаксичної термінології переважно питомі. Вони утворилися такими морфологічними способами: суфіксальний, словоскладання та основоскладання. Суфіксальний спосіб у системі афіксального словотвору відіграє найактивнішу роль. Саме словотвірні моделі типу: дієслово + суфікс утворили українські терміни-іменники.

Серед двокомпонентних термінів переважають терміни утворені за моделлю «Прикметник + іменник у середньому роді» і становить 54 одиниці або 39% з усіх двокомпонентних термінів. Найпоширенішою моделлю трикомпонентних синтаксичних термінів є «прикметник + прикметник + іменник у Н.в.» (31 одиниця або 52.54 % з усіх трикомпонентних термінів). Окрім трикомпонентних термінів в українській мові вживають й інші багатоконпонентні терміни, а саме чотири-, п'яти-, шести- та семикомпонентні синтаксичні терміни. Вони наявні в мові, проте у невеликій кількості (12% від загальної кількості аналізованих термінів).

На основі семантичного аналізу термінів виділено 21 тематична група: терміни на позначення розділів синтаксису, терміни на позначення видів синтаксичних одиниць, терміни стилістичного синтаксису, терміни на позначення видів періоду, терміни на позначення видів мовлення, терміни на позначення видів словосполучення, терміни на позначення видів зв'язків слів у словосполученні, терміни на позначення видів сполучень між частинами складного речення, терміни на позначення видів речень за метою висловлювання та емоційністю, терміни на позначення видів речень за будовою, терміни на позначення видів простого речення, терміни на

позначення видів складного речення, терміни на позначення видів складносурядних речень, терміни на позначення видів складнопідрядних речень, терміни на позначення видів безсполучникових складних речень, терміни на позначення видів підпорядкування підрядних частин складного речення, терміни на позначення видів речень за граматичною будовою, терміни на позначення видів односкладних речень, терміни на позначення видів неповних речень, терміни на позначення видів розділових знаків. Проведений аналіз показав, що найбільш репрезентабельнішими є тематичні групи «Терміни на позначення головних членів речення» (23 одиниці (11.6% від загальної кількості аналізованих)) та «Терміни на позначення другорядних членів речення» (25 одиниць (12.5% від загальної кількості аналізованих термінів)).

Отже, термінологічна система українського синтаксису охоплює велику кількість різноструктурних термінів на позначення різних видів синтаксичних одиниць та відношень між ними.

РОЗДІЛ 3

СИСТЕМНІ ВІДНОШЕННЯ СИНТАКСИЧНИХ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

3.1. Синонімічні відношення в синтаксичній терміносистемі української мови

Незважаючи на те, що однією з основних системоформуючих категорією у сучасній українській літературній мові є синонімія, проте у термінологічній системі вона вважається явищем негативним і небажаним, оскільки однією з найголовніших ознак термінологічної лексики є однозначність, чіткість та точність.

Деякі мовознавці, аналізуючи явище синонімії в термінній лексиці, радять виходити з того, що синонімія – це загальномовне явище, а тому термінологічну синонімію не варто цілком відривати від синонімії загальнонаціональної мови. Оскільки синонімія є характерною рисою літературної мови, законом розвитку та існування мови, то немає підстав вести мову про синонімію термінів як явище негативне й надлишкове або взагалі її заперечувати, бо на термінну лексику як на підсистему літературної мови поширюються закони останньої.

Виникнення синонімії в терміносистемі української мови, зокрема і синтаксичної, спричинене постійним розвитком науки, що супроводжується пошуком та появою нових термінів, які якнайточніше опишуть поняття.

Поява синонімії у синтаксичній терміносистемі також зумовлена такими лінгвістичними та екстралінгвістичними чинниками:

- 1) наявністю застарілих назв, які функціонують паралельно з новими: *рівноправний зв'язок – сурядний зв'язок*;
- 2) паралельне уживання запозиченого та питомого терміна: *протазис – засновок, апозис – висновок, корелятивність – співвіднесеність, асидентон – безсполучниковість, анафора –*

*єдинопочаток, монопредикативне речення – просте речення, елементарне речення, поліпредикативне речення – складне речення, багатокomпонентне речення, неелементарне речення, констативи – речення-ствердження (Загнітко, 2011), промістиви – речення-обіцянки, перформативи – речення-висловлення (Загнітко, 2011), директиви (ін'юктиви і рексвестиви) – речення спонукання (Загнітко, 2011), квеситиви – речення-питання (Загнітко, 2011), біпредикатне речення – елементарне складне речення, двокомпонентне складне речення (Шульжук, 2004); обставина – прислівниковий додаток (Наконечний, 1928, Синяківський, 1941), пояснення прислівникове (Огієнко 1935), додаток – пояснення іменникове або об'єкт (Огієнко 1935), предмет (Гарайда 1941). Також складні слова-терміни можуть демонструвати синонімію такого типу, коли друга частина складного слова залишається незмінною, а перша виступає в одному випадку як власне українська форма, в іншому – як запозичення: *предикативний зв'язок – двобічний зв'язок, квазі-речення – нечленоване речення, акціональні предикати – предикати дії, стативні предикати – предикати стану, квалітативні предикати – предикати якості, квантитативні предикати – предикати кількості;**

3) необхідність мовної економії, що породжує синонімію різних структурних рівнів: *синтагматичний поширювач – детермінант, підметово-присудковий центр – граматична основа, емоційно забарвлене речення – окличне речення, емоційно нейтральне речення – неокличне речення;*

4) називанням того самого поняття різними науковими школами: *речення звертання – вокативи (Загнітко, 2011); окличне речення – речення-оклик (Горецький, 1929), вигукове (Огієнко, 1935); двоскладне речення – двочленне (Огієнко, 1938), двоелементне (Шерех 1951); складне речення – сполучено-самостійне речення (ГТП, 1917),*

рівнорядно-зложене речення (Сімович 1918); *прикладка – апозиція* (Огієнко 1938);

5) відродженням вдалих термінів, які з певних причин не використовувалися впродовж якогось часу: *підмет – суб'єкт*.

Отже, серед досліджуваних синтаксичних термінів не було виявлено стилістичних, семантичних, семантико-стилістичних, контекстуальних, лексичних, морфологічних та синтаксичних синонімів, оскільки саме ці синонімічні пари та ряди можуть мати різні відтінки значень або ставати синонімами лише у певному контексті, що не є характерним для термінів. Якщо ж говорити про синоніми у термінологічній системі, то вони абсолюти, тобто вони тотожні щодо свого лексичного значення.

3.2 Антонімічні відношення між синтаксичними термінами української мови

У кожній термінологічній системі української мови антоніми утворюють елементарні мікрополя, у межах яких реалізуються відношення протилежності як однієї з суттєвих ознак системності термінології. Поняття завжди виникають парами. Кожне з понять містить свою протилежність, що ґрунтується на відмінності всередині одного й того ж явища (властивості, стану, якості тощо). Терміни-антоніми характеризуються цілком визначеними парадигматичними властивостями: фронтальною протилежністю і розрізненням за диференційною ознакою, тісно пов'язаною з її основною дефінітивною функцією.

Антонімію у термінології трактують як особливу характеристику лексичного значення слова, особливе відображення протилежного в предметах і явищах об'єктивного світу.

Традиційно структурно терміни-антоніми поділяють на дві групи: словотворчі (або спільнокореневі), у яких протилежність значень двох лексем виникає внаслідок приєднання до того самого терміна взаємно протилежних

за змістом префіксів або префікса, що надає термінові протилежного значення та лексичні антоніми (або різнокореневі), які мають різні протиставлювані основи.

Відповідно до цієї класифікації було поділено і синтаксичні терміни:

- 1) *спільнокореневі (словотворчі): пряма мова – непряма мова; відокремлений член речення – невідокремлений член речення; поширене речення – непоширене речення; однорідна супідрядність – неоднорідна супідрядність; однорідні члени речення – неоднорідні члени речення; предикативне словосполучення – неpredикативне словосполучення; повне речення – неповне речення; окличне речення – неокличне речення, ускладнене речення – неускладнене речення; узгоджене означення – неузгоджене означення; особове речення – безособове речення; означено-особове речення – неозначено-особове речення; прямий доаток – непрямий додаток; складнопідрядне речення розчленованої структури – складнопідрядне речення нерозчленованої структури; сполучникове складне речення – безсполучникове складне речення; асиндетон – полісиндетон; моноpredикативне речення – поліpredикативне речення та ін.;*
- 2) *різнокореневі (лексичні): просте речення – складне, багатокомпонентне речення; протазис – аюзис; головне слово – залежне слово; сурядний зв'язок – підрядний зв'язок; повне речення – еліптичне речення; стверджувальне речення – заперечне речення, простий присудок – складний, складений, подвійний присудок; головна частина речення – залежна, підрядна частина речення; стилістично марковане речення – стилістично нейтральне речення, складносурядне речення відкритої структури – складносурядне речення закритої структури, складносурядне речення відкритої структури з*

єднальними відношеннями – складносурядне речення відкритої структури з розділовими відношеннями та ін..

Отже, антонімія є невід’ємною частиною термінологічної системи української мови. Вона систематизує наукові поняття у складну й багатопланову мережу протиставлень, тим самим суттєво впорядковуючи терміносистему.

Аналіз антонімічних відношень у синтаксичній термінології виявив, щословотвірні (спільнокориневі) антоніми переважають в українській термінологічній системі і становлять 67,5% від загальної кількості аналізованих термінів. Структурно переважають багатокomпонентні терміни, де антонімічно протиставляється лише одним термінокомпонент (здебільшого перший).

3.3 Гіперо-гіпонімічні відношення у синтаксичній термінології української мови

Мова – це система, яка структурована на основі парадигматичних, синтагматичних та епідигматичних зв’язків між різними її елементами. Одним із виявів системності є гіпонімія, дослідження якої дає можливість краще усвідомити мову як систему ієрархічних відношень.

У термінології гіперо-гіпонімічні зв’язки – це системні відношення між спеціальними поняттями, які ґрунтуються на відношеннях підпорядкування (видового родовому), включення (родового у видове) і співпідпорядкування (гіперонім має два й більше співпідпорядкованих гіпоніми). Гіпоніми, логічно підпорядковані одному й тому самому гіпероніму, один відносно одного називають «співгіпонімами», тобто однорідними гіпонімами. Значення гіпонімів містить більшу кількість семантичних компонентів, ніж значення гіперонімів, адже «терміни, які виражають поняття видового плану, містять весь той комплекс ознак, що становить значення терміна-виразника

родового поняття, плюс деякі додаткові значеннєві ознаки» (Панько, 1994, с. 192).

Наприклад, термін-гіперонім *речення*, що означає граматично та інтонаційно оформлену цілісну мовну одиницю, яка є основним засобом формування та вираження думки (СУМ), у синтаксичній термінології має такі гіпоніми: *розповідне речення, спонукальне речення, питальне речення*. У свою чергу гіпонім *питальне речення* має ще додаткові видові ознаки (співгіпоніми): *власне питальне речення*, де мовець прагне почути нову конкретну інформацію, *питально-уточнювальні речення*, де мовець прагне отримати підтвердження реальності певної дії (СУМ).

Українські мовознавці виокремлюють два види гіперо-гіпонімічних відношень:

1) власне семантичні, або імпліцитні, що виникають унаслідок актуалізації парадигматичних значень родових назв і мають лише лексико-семантичне вираження: *головний член речення – підмет, присудок; другорядний член речення – означення, додаток, обставина;*

2) формально-семантичні, або експліцитні, які з'являються внаслідок розвитку синтагмозначень гіперонімів: *присудок – простий присудок, складний присудок, складений (подвійний) присудок; додаток – прямий додаток, непрямий додаток, інфінітивний додаток; словосполучення – лексичне словосполучення, фразеологічне словосполучення, синтаксичне словосполучення.*

Більшість гіперо-гіпонімічних структур є відкритими й динамічними, оскільки, вивчаючи певні явища й дізнаючись про нові їх особливості, можна свідомо створювати й додавати нові мовні одиниці до цих об'єднань. Синонімія, полісемія, омонімія в термінології є небажаними, учені намагаються їх усувати, натомість гіперо-гіпонімію свідомо розвивають, формують у терміносистемах, тому що за її допомогою можна моделювати складні родо-видові відношення, які є універсальними для побудови

семантичних полів і розрядів, тематичних груп у лексиці й, зокрема, термінології.

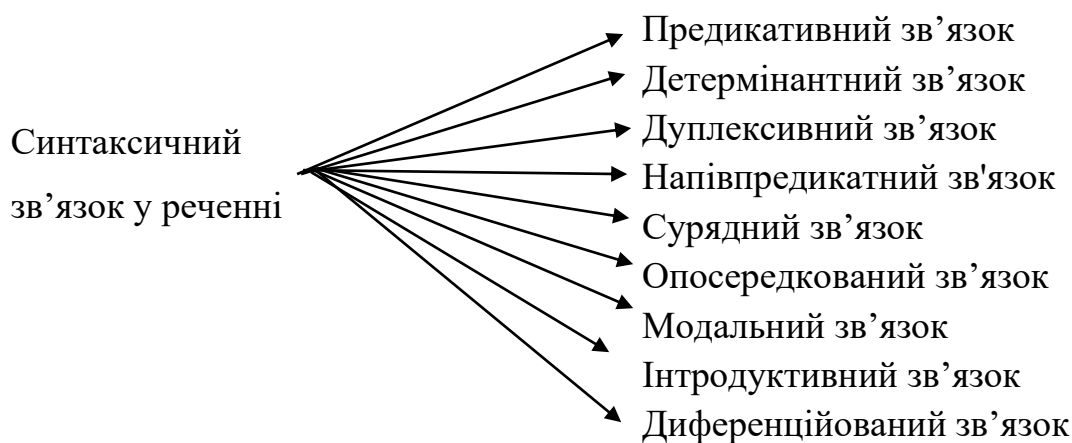
Дослідники часто підкреслюють близькість гіпонімії до такої лексичної категорії, як синонімія. Її називають квазісинонімією (від лат. *quasi* "ніби, майже, немовби"). Проте синонімія допускає двосторонню заміну в тексті (першого синоніма на другий і навпаки), а у гіперо-гіпонімії можлива тільки одностороння заміна – заміна гіпоніма на гіперонім. Наприклад: *Він був заможною (багатою, забезпеченою) людиною*. У цьому реченні ми можемо замінити слово *заможний* на *багатий та забезпечений* і навпаки, тобто відбувається двостороння заміна слова (синонімія). А у наступному прикладі – *Безособові речення часто трапляються в художньому стилі мовлення. Односкладні речення часто трапляються в художньому стилі мовлення.* – протилежна заміна неможлива, оскільки односкладні речення можуть бути не тільки безособовими.

Значення гіпоніма є складнішим, ніж значення гіпероніма, а представлений ним клас предметів – вужчим. Гіпоніми включають у себе зміст гіпероніма і протиставляються один одному певними семами. Так, *іменниковий підмет, займенниковий підмет, числівниковий підмет, інфінітивний підмет* мають спільне словосполучення «*простий підмет*», але всі ці значення протиставляються у вираженні підмета.

Проаналізувавши гіперо-гіпонімічні відношення української синтаксичної термінології було виокремлено 10 парадигм. Серед аналізованих термінів найменш розгалужену родо-видову парадигму має «*Синтаксичний зв'язок у реченні*». Вона складається лише з одного гіпероніма та 9 гіпонімів (за Загнітком) (Схема 3.1):

Схема 3.1

Родо-видові відношення у групі «Синтаксичний зв'язок у реченні»

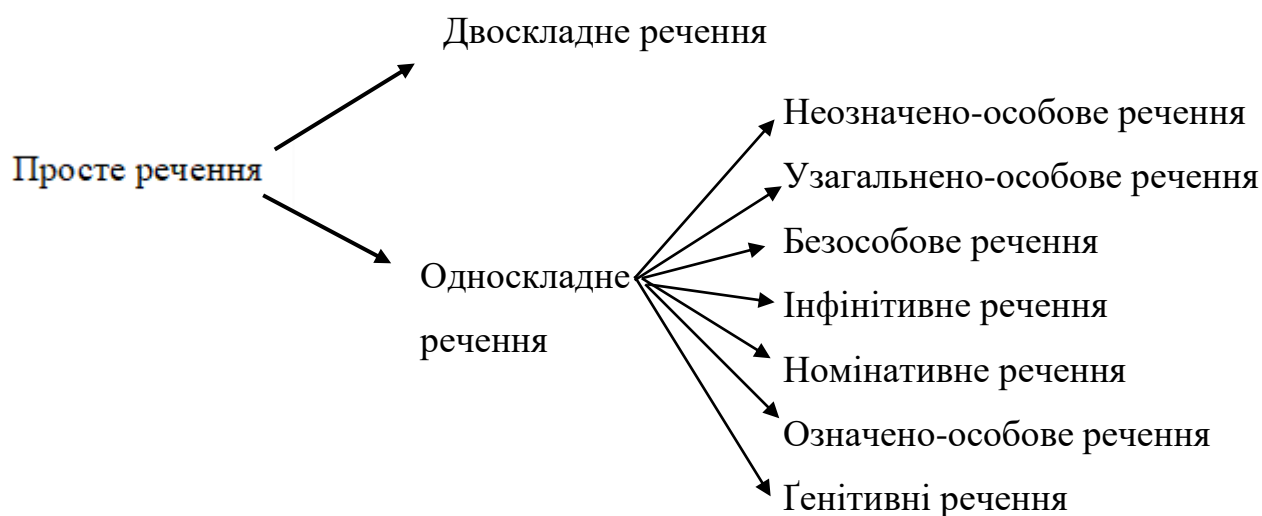

У поданій гіперо-гіпонімічній парадигмі «Синтаксичний зв'язок у реченні» має такі гіпоніми *предикативний зв'язок, сурядний зв'язок, модальний зв'язок та ін.*

Гіпоніми також можуть стати гіперонімами, створивши гіперо-гіпонімічні групи на нижчому ступені узагальнення, наприклад, термін *просте речення* має гіпонім *односкладне речення*, а останній, в свою чергу, є гіперонімом до гіпонімів *означено-особове речення, безособове речення, узагальнено-особове речення та ін.* (Схема 3.2)

Схема 3.2

Гіперо-гіпонімічні відношення у групі «Просте речення»

Гіперонім *просте речення* має гіпоніми *двоскладне речення* та *односкладне речення*. Гіпонім *односкладне речення* виступає гіперонімом до *неозначено-особливе речення*, *узагальнено-особове речення*, *безособове речення*, *інфінітивне речення*, *номінативне речення* та *означено-особове речення*.

Більш розгалужену та кілька рівневу ієрархічну структуру, яка ґрунтується на родо-видових відношеннях, має поняття «Член речення» (Схема 3.3).

Гіперонім «члени речення» має такі гіпономи: *головний член речення та другорядний член речення*. У свою чергу кожне з цих понять є гіперонімами до таких гіпонімів: *підмет присудок, означення, обставина та додаток*.

Аналіз гіперо-гіпонімічних відношень у терміносистемі синтаксису показав їх важливе значення. Родо-видові відношення в українській синтаксичній терміносистемі організовують терміносистему як ієрархію термінів різних рівнів узагальнення. Характеристикою синтаксичної терміносистеми є її розгалуження, а також можливість утворювати гіпероніми за різними ознаками.

Серед аналізованих парадигм найбільш розгалуженою та ієрархічною є родо-видова парадигма «*Складне речення*», де було виявлено 33 гіпоніми. Також ця гіперо-гіпонімічна система має найдовші родо-видові ланцюги виходять з гіперонімів «*Складносурядне речення*» та «*Складнопірядне речення*» (Схема 3.4).

Схема 3.4

Отже, гіпонімія – це найбільш фундаментальні парадигматичні відношення, за допомогою яких структурують словниковий склад мови. На основі гіпонімії лексичні одиниці об'єднують у тематичні й лексико-семантичні групи і поля.

Гіперо-гіпонімічні відношення є надзвичайно важливими у творенні терміносистеми. Саме вони формують та організують термінологічну систему як ієрархію.

Було створено та проаналізовано 10 родо-видові синтаксичних парадигм. Найчисленнішою є гіперо-гіпонімічна парадигма «Складне речення», яка складається з 33 гіпонімів та 2 найдовших родо-видових ланцюгів.

Висновки до розділу 3

Термінологічна система українського синтаксису – це чітка та впорядкована система, між компонентами якої виявлено синонімічні, антонімічні та гіперо-гіпонімічні відношення.

Аналіз зібраного матеріалу показав, що синонімія у синтаксичній терміносистемі значно відрізняється від синонімії загальноживаної лексики. Терміни-синоніми не виконують стилістичної функції й не мають додаткових значень. Між ними не існує тих відношень, які організують синонімічний ряд, зокрема емоційно-експресивних, стилістичних і конотативних опозицій. У літературній мові синоніми — це, як правило, слова однієї частини мови. Синоніми у термінології — це терміни, позначають один денотат, але мають відмінності у понятійному плані, а також відрізняються семантикою словотворчих елементів, етимологією, ступенем сучасності та особливостями функціонування.

Осмислення антонімії у термінологічній сфері, як одного із регулярних принципів найменування понять із протилежним змістом, дає змогу точніше визначити місце терміна в конкретній термінологічній системі у його

зв'язках і взаємозалежностях. Антонімія української синтаксичної термінології у своїх визначальних рисах та явищах базується на принципах загальноживаної лексики. Досліджувані синтаксичні терміни були поділені на дві групи: словотвірні та лексичні. Аналіз показав, що найбільш численною групою були словотвірні (спільнокореневі) (67.5%), а найпоширенішим словотвірним заперечним префіксом є префікс не-, який найчастіше поєднується до прикметникових термінів.

Найширше у термінології синтаксису представлення гіперо-гіпонімічні відношення, оскільки вони використовують для опису різних груп лексики, семантичних полів та всього словникового складу мови. Родо-видові відношення сприяють впорядкуванню термінів, опису тематичних зв'язків, що відображають системні відношення.

Виявлено 10 гіпонімічних парадигм *«Речення»*, *«Просте речення»*, *«Складне речення»*, *«Другорядні члени речення»*, *«Типи словосполучень»*, *«Типи словосполучень за семантико-синтаксичними відношеннями»*, *«Односкладні дієслівні речення»*, *«Односкладні іменні речення»*, *«Синтаксичний зв'язок у реченні»*. Найбільшою за кількістю гіпонімів є парадигма складного речення, яка складається з 33 гіпонімів. Найдовші гіперо-гіпонімічні ланцюги виходять з гіперонімів *«Складносурядне речення»* та *«Складнопірядне речення»*.

ВИСНОВКИ

Вивчення теоретичних джерел та аналіз української синтаксичної термінології дали змогу зробити такі висновки.

Термін — це одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для комунікації людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови й підпорядковується її законам. Основною галуззю застосування термінологічної лексики — офіційно-діловий та науковий стилі. Основними ознаками терміна є точність, системність, контекстуальна незалежність, дефінітивність, оскільки кожен термін має співставлятися з конкретним окремим визначенням, яке орієнтує на відповідне поняття, прагнення до однозначності в межах однієї терміносистеми та експресивна нейтральність.

У сучасних мовах є різні способи формування термінології, а саме: вторинна номінація, словотвірний та синтаксичний способи та запозичення. Морфологічний та запозичення є найпродуктивнішими способами творення синтаксичної термінології української мови. Досить велика кількість синтаксичних термінів є запозиченими з грецькою та латинських мов, але були виявлені поняття англійського, французького та німецького походження. Проте базові терміни української синтаксичної термінології переважно питомі. Вони утворилися морфологічними способами, а саме: афіксація (суфіксальний спосіб – найпоширеніший (%)), словоскладання та основоскладання.

Структурний аналіз синтаксичної термінології показав, що кількість компонентів у синтаксичних термінах варіює від 1 до 7. Найпоширеніші з-поміж них – двокомпонентні синтаксичні терміни (139 одиниць, 46% від загальної кількості досліджуваних термінів). Досить уживаними є однокомпонентні (68 одиниць, 23% від загальної кількості аналізованих

термінів) та трикомпонентні синтаксичні терміни (57 одиниць або 19% від загальної кількості аналізованих термінів). Отже, в українській мові аналітичні терміни (232 одиниці або 77%) домінують над синтетичними (68 одиниць або 23%). Це пояснюємо тим, що на позначення певного синтаксичного поняття частіше використовують описовий термін, який точніше характеризує позначуване поняття.

Серед двокомпонентних термінів переважають терміни утворені за моделлю «Прикметник + іменник у середньому роді» і становить 54 одиниці або 39% з усіх двокомпонентних термінів. Найпоширенішою моделлю трикомпонентних синтаксичних термінів є «прикметник + прикметник + іменник» (31 одиниця або 52.54 % з усіх трикомпонентних термінів). Окрім трикомпонентних термінів в українській мові вживають й інші багатоконпонентні терміни, а саме чотири-, п'яти-, шести- та семикомпонентні синтаксичні терміни. Вони наявні в мові, проте у невеликій кількості (12% від загальної кількості аналізованих термінів).

На основі семантичного аналізу термінів виділено 21 тематична група: терміни на позначення розділів синтаксису, терміни на позначення видів синтаксичних одиниць, терміни стилістичного синтаксису, терміни на позначення видів періоду, терміни на позначення видів мовлення, терміни на позначення видів словосполучення, терміни на позначення видів зв'язків слів у словосполученні, терміни на позначення видів сполучень між частинами складного речення, терміни на позначення видів речень за метою висловлювання та емоційністю, терміни на позначення видів речень за будовою, терміни на позначення видів простого речення, терміни на позначення видів складного речення, терміни на позначення видів складносурядних речень, терміни на позначення видів складнопідрядних речень, терміни на позначення видів безсполучникових складних речень, терміни на позначення видів підпорядкування підрядних частин складного речення, терміни на позначення видів речень за граматичною будовою, терміни на позначення видів односкладних речень, терміни на позначення

видів неповних речень, терміни на позначення видів розділових знаків. Проведений аналіз показав, що найбільш репрезентабельнішими є тематичні групи «*Терміни на позначення головних членів речення*» (23 одиниці (11.6% від загальної кількості аналізованих)) та «*Терміни на позначення другорядних членів речення*» (25 одиниць (12.5% від загальної кількості аналізованих термінів)).

У синтаксичній терміносистемі були виявлені та проаналізовані синонімічні, антонімічні та родо-видові відношення.

Дослідження показало, що лише абсолютні, тобто тотожні синоніми наявні у синтаксичній терміносистемі. Серед термінів не було виявлено стилістичних, семантичних, семантико-стилістичних, контекстуальних, лексичних, морфологічних та синтаксичних синонімів, оскільки саме ці синонімічні пари та ряди можуть мати різні відтінки значень або ставати синонімами лише у певному контексті, що не є характерним для синтаксичних термінів.

Антонімія української синтаксичної термінології у своїх визначальних рисах та явищах базується на принципах загальноживаної лексики: наявність у семантичних структурах термінів як спільних, так і протиставних відмінних сем; регулярність протиставлення антонімів у мовленні (у типових синтаксичних конструкціях), що спричиняє виникнення асоціативних зв'язків у людській свідомості, коли ці одиниці розглядають поза контекстом; можливість сполучатися з тими самими термінологічними одиницями.

Аналізовані синтаксичні терміни були поділені на дві групи: словотвірні та лексичні. Аналіз показав, що найбільш численнішою групою були словотвірні (спільнокореневі) (67.5%) , а найпоширенішим словотвірним заперечним префіксом став не-, який додавався до прикметників.

Гіперо-гіпонімічні відношення є надзвичайно важливими у творенні терміносистеми. Саме вони формують та організують термінологічну систему як ієрархію.

Виявлено 10 гіпонімійних парадигм *«Речення»*, *«Просте речення»*, *«Складне речення»*, *«Другорядні члени речення»*, *«Типи словосполучень»*, *«Типи словосполучень за семантико-синтаксичними відношеннями»*, *«Односкладні дієслівні речення»*, *«Односкладні іменні речення»*, *«Синтаксичний зв'язок у реченні»*. Найбільшою за кількістю гіпонімів є парадигма складного речення, яка складається з 33 гіпонімів. Найдовші гіперо-гіпонімічні ланцюги виходять з гіперонімів *«Складносурядне речення»* та *«Складнопірядне речення»*.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в проведенні комплексного аналізу української синтаксичної термінології на основі ширшого фактологічного матеріалу; у поглибленому дослідженні полісемічності синтаксичних термінів; у подальшому вивченні системних відношень між синтаксичними термінами та побудові лексико-семантичних полів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баган, М.П. (2015) Нові тенденції у формуванні сучасної української синтаксичної термінології. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія.* 31, 9-13 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2015_31_3.
2. Белодед И. К. Интернациональные элементы в лексике и терминологии. Харьков: Вища школа, 1980. С. 208
3. Бельчиков Ю. А., Интернациональная терминология в русском языке, М., 1959. С. 17-19
4. Білодід І.К. Наукова термінологія доби НТП – органічний складник сучасної літературної мови URL: [kulturamovyu.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine22-1 .pdf](http://kulturamovyu.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine22-1.pdf).
5. Бутько Н.С. О некоторых недостатках в практике образования терминов // Семиотические проблемы языков науки, терминологии и информатики: научный симпозиум. Москва.: Издательство Московского Университета, 1971. С. 339—341.
6. Васенко Л.А., Дубічинський В.В., Кримець О.М. Фахова українська мова: навч. посіб. – Київ: Центр учбової літератури, 2008. С. 158.
7. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии // Труды МИФЛИ. Сборник статей по языковедению. – М., 1939. С. 3–54.
8. Головин Б. Н. Основы культуры речи. М.: Наука, 1980. С. 324.
9. Головин Б. Н. Термин и слово // Термин и слово: межвуз. сб. научн. тр. – Горький, 1980. С. 85–93.
10. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах. М.: Высшая школа, 1987. С. 305.
11. Гречко В. А. Теория языкознания. М.: Вышш. школа, 2013. С. 375
12. Гринев С. В. Введение в терминоведение / С. В. Гринев. М.: Московский лицей, 1993. С. 309

13. Гриценко П. Ю., Симоненко Л. О. Українська термінологія і термінографія на етапі розбудови. Київ, 2008.— С. 7.
14. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Academia, 2010. С. 217
15. Даниленко В. П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. М.: Наука, 1977. С. 247
16. Даниленко В. П. Терминология современного языка науки // Терминоведение и терминография в индоевропейских языках. Владивосток, 1987. С. 302
17. Дорошенко С.М. Формування та розвиток української термінології нафтогазової промисловості. Київ, 2004. С. 186 с.
18. Дружб'як С.В. Фахова мова економіки в лексико-семантичній системі німецької мови // *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Волинь: ВНУ імені Лесі Українки, 2009. №17. С. 107—111
19. Дудок Р. Г. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. С. 358
20. Іщенко В. Л. Англійський багатокomпонентний економічний термін (парадигматичний та синтагматичний аспекти). Дис. Полтава, 2002. С. 181
21. Карпіловська Є. А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація. Київ, 1999. С. 297
22. Карпіловська Є. А. Термін у сучасній мовотворчості // *Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць*. Київ.: Інститут української мови НАНУ, 2013. – Вип. ІХ. – С. 185–191
23. Квитко І. С. Термін в научному документі. Львів: Вища школа, 1976. С. 127
24. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения. К.: Вища школа, 1989. С. 188

- 25.Кияк Т. Р. Науково-технічний переклад (теоретичні та практичні аспекти) // Іноземна філологія, 1992. Вип. 104. С. 141—150
- 26.Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. Київ.: Видавн. дім Д. Бураго, 2008. С. 336.
- 27.Клименко Н. Ф. Словоскладання // *Українська мова: енциклопедія*. – 2-ге вид., випр. і доп. К.: Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 2004. С. 824
- 28.Ковалик І. І. Вчення про словотвір / І. І. Ковалик. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1961. – 83 с.
- 29.Козак Л. Запозичення як складова частина української технічної термінології // *Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць*. К.: КНЕУ, 2007. – Вип. VII. – С. 63–65.
- 30.Комарова З. И. Семантическая структура специального слова и ее лексикографическое описание. Свердловск: изд-во Уральского ун-та, 1991. С. 156
31. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. К.: Академія, 2006. С. 464.
32. Лейчик В. М. Место языков для специальных целей в структуре современного развитого национального языка // *Научно-техническая терминология. Научно-технический реферативный сборник*. Вып. 2. М., 2006. С. 36—42
- 33.Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура. М.: Издательство ЛКИ, 2007. С. 256
- 34.Лейчик В.М. Термины-синонимы, эквиваленты, варианты // *Актуальные проблемы лексикологии и словообразования*. Вып.2. Новосибирск, 1973. С. 103—107.
- 35.Лотте Д. С. Краткие формы научно-технических терминов. М.: Наука, 1971. — 82 с.

- 36.Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики. М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1961. С. 158
- 37.Луковенко Т. Явище паронімії в українській гомеопатичній термінології // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2012. № 733. С. 123—126.
- 38.Малевич Л. Д. Мовна і позамовна детермінованість процесів термінологічного запозичання // Наук. записки. Серія «Філологічна». Матер. міжнар. наук.-практ. конф. «Міжкультурна комунікація: мова — культура — особистість». — Острог, 2010. — С. 415.
- 39.Малкина Е.Б., Булат З. М. Научно-технические термины и термины-словосочетания-неологизмы в английской химической литературе // Семиотические проблемы языков науки, терминологии и информатики : научный симпозиум. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. Т. 2. С. 559—562.
- 40.Медведь М. Поняття нового терміна в сучасній українській літературній мові: основні ознаки, вимоги та особливості // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Філологічні науки. 2017. № 44. С. 232—236.
- 41.Москаленко Н.А. Нарис історії української граматичної термінології. Київ.: Радянська школа, 1959.С. 223
- 42.Мякшин К. А. К вопросу об основных признаках термина // Альманах современной науки и образования. Тамбов: Грамота, 2009а. № 8 (27): в 2-х ч. Ч. 2. С. 111—115.
- 43.Мякшин К. А. Разнообразие подходов к определению понятия «термин» // Альманах современной науки и образования. Тамбов: Грамота, 2009. С. 109—111.
- 44.Нікітіна Ф. О. Семантичні та словотворчі проблеми сучасної термінології. К. : Вища шк., 1978. С. 31

45. Овчаренко В. М. Структура і семантика науково-технічного терміна. Харків : Вид-во Харк.ун-ту 1968. С. 71
46. Павлова О. І. Основи термінознавства: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Рівне: Волинські обереги, 2011. С. 200
47. Павлова О. Терміни, професіоналізми та номенклатурні знаки (до проблеми класифікації спеціальної лексики). URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ukr_term/2008_620/09.pdf
48. Панько Т. І. Теоретичні засади українського термінотворення / Т. І. Панько // Науково-технічне слово. – 1992. – № 1. – С. 54–63.
49. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. Львів: Світ, 1994. 216 с.
50. Польщикова О. Системність телекомунікаційної термінології. URL: http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/polshchykova_o._systematic_of_telecommunications_terminology.pdf
51. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : [підручник] / О. Д. Пономарів. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – С. 248
52. Попович Н. М. Синтаксична структура речень з числівниковим компонентом у сучасній українській мові. К., 2002. – 19 с.
53. Реформатский А. А. Мысль о терминологии // *Современные проблемы русской терминологии*. М., 1986. С. 163—197.
54. Реформатский А. А. Термин как член лексической системы языка // *Проблемы структурной лингвистики*. М., 1967. С. 101—105.
55. Романова О. О. Спеціальна лексика української мови як об'єкт лінгвістичного дослідження: термін і номен // *Термінологічний вісник: Зб. наук. пр.* К.: ІУМ НАНУ, 2011.— Вип 1. — С. 55-62
56. Селігей П. О. Питоме і чуже в українській термінології: гармонія чи конфлікт? // *Вісник НАН України*. – 2007. – № 9. – С. 20–28

- 57.Симоненко Л.О. Формування української біологічної термінології. К.: Наук. думка, 1991. 152 с.
- 58.Соколовская Ж. П. Проблемы системного описания лексической семантики. К.: Наук. думка, 1990. С. 183
- 59.Федькова І. Семантичний спосіб творення українських хореографічних термінів // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2013б. № 10. С. 265—271.
- 60.Федькова І. Терміни у складі української хореографічної лексики // *Studia methodologica*. Вип. 35. Тернопіль: ТНПУ, 2013в. С. 201—204
61. Чернобров Ю. А. Синтаксична термінологія в працях Івана Огієнка // *Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – Випуск 20. – С. 711 – 713.
62. Чернобров Ю. А. Синтаксичний термін як об'єкт дослідження в українському історичному термінознавстві // *Термінологічний вісник: зб. наук. пр.*. Київ : Інститут української мови НАНУ, 2013. – Випуск 2(1). – С. 122 – 128.
63. Чернобров Ю. А. Українська синтаксична термінологія в західноукраїнських граматиках другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. // *Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – Випуск 28. – С. 486 – 489.
- 64.Шевчук С., Клименко Н. Українська мова за професійним спрямуванням. К. : Алерта, 2011. С. 696
- 65.Яценко Н. О. Формування назв військового одягу в українській мові. К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. С. 180
66. Sabre, T. Terminology: theory, methods and applications. Amsterdam. 1999. P. 10-20
- 67.Jong-Bok Kim. English syntax: An introduction 2008. P. 302

68. Pamela Faber. A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language, Chapter: Terminology and Specialized Language, 2012. PP. 9-31
69. Sager, J.C. "Term formation". In: Handbook of terminology management. Sue Ellen Wright & Gerald Budin (eds.). Amsterdam. 1997. PP. 25-41.
70. Sager, J.C. A practical course in terminology processing. Amsterdam 1990 PP. 1-12
71. Sonneveld, H, Loenning. Introducing terminology. 1994 P. 1-6

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : навч. посіб. / С. П. Бевзенко. – К. : Вища шк., 2005. С. 270
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / Іван Романович Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. С. 222
3. Гарайда І. Грамматика руського языка / Іван Гарайда – Унгварь : Книгопечатня Юлія Фельдешія, 1941. С. 143.
4. Граматична термінологія і правопись, ухвалені Комісією мови при Українському т-ві шкільної освіти в Києві. – К.: Друк. Укр. Центр. ради, 1917. С.18
5. Дудка О. О. Українська мова : довідник / О. О. Дудка, Л. А. Шевелева. – Х. : Веста : Ранок, 2006. С. 242–243.
6. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови: Морфологія. Синтаксис /А. П. Загнітко. – Донецьк : Бао, 2011. С. 992
7. Наконечний М. Ф. Українська мова / М. Ф. Наконечний. – Харків: Рух, 1928. С. 260.
8. Огієнко І. І. Складня української мови / І. І. Огієнко. – Жовква: Друкарня оо.Василіан, 1935. С.195
9. Огієнко І. І. Складня української мови / І. І. Огієнко. – Жовква: Друкарня оо.Василіан, 1938. С. 239
10. Синявський О. Н. Норми української літературної мови / О. Н. Синявський. – Львів, 1941. С. 363
- 11.Сімович В. І. Практична граматика української мови / В. І. Сімович. – Раштат, 1918. С. 584
- 12.Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / К. Ф. Шульжук. – К. : Академія, 2004. С. 406
- 13.Ющук І. П. Українська мова : підручник / І. П. Ющук. – 3-тє вид. – К. : Либідь, 2006. С. 461–473.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.

ВТСУМ — Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ Перун, 2009. 1736 с.

СУМ – Словник української мови в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970—1980. Т. 1. 800 с., Т. 2. 550 с., Т. 3 744 с., Т. 4 .840 с., Т. 5. 840 с., Т. 6. 832 с., Т. 7. 724 с., Т. 8. 927 с., Т. 9. 916 с., Т. 10. 658 с., Т. 11. 700 с.

SUMMARY

Andrievska I. Y. Structural and semantic typology of syntactical terms of Ukrainian language

The thesis explains structural and semantic typology of Ukrainian syntactical terms. The term as a linguistic unit is characterized. The structure and methods of creating terms are defined. The concept of terminology system is considered and the principles of its construction and functioning are determined. The basic structural types of Ukrainian syntactical terms are defined. Ways of creating Ukrainian syntactical terms are considered. Thematic classification of the terms of the syntactical sphere has been developed. The analysis of antonymic relations in the Ukrainian syntactical terminology system is carried out. Synonymic relations in the terminology system of the syntactical sphere are traced. Genus-species relationships are analyzed and features of hyper-hyponymic relations in the studied terminology system are characterized.

The document consists of theoretical and practical parts and conclusions.

The results of the study allow us to continue and expand the study of syntactical terms of Ukrainian language.